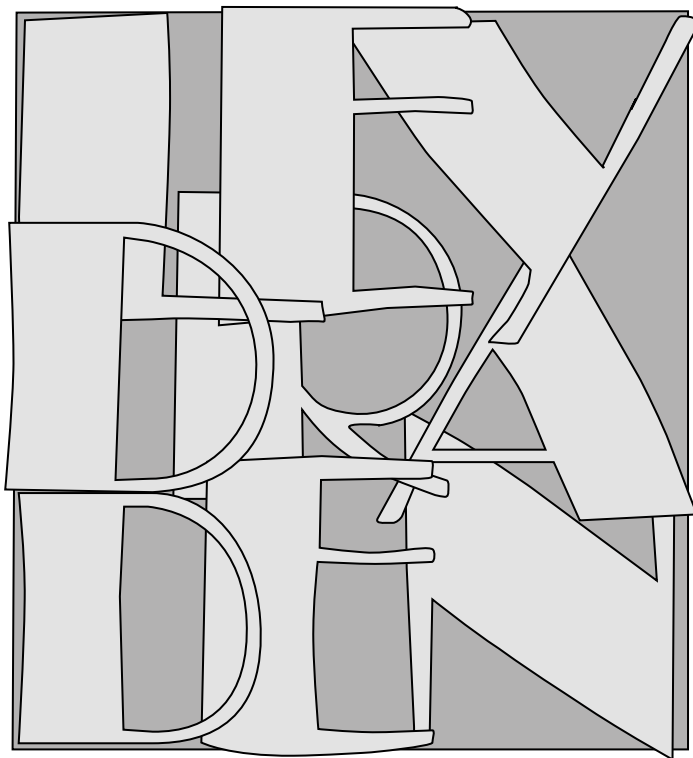
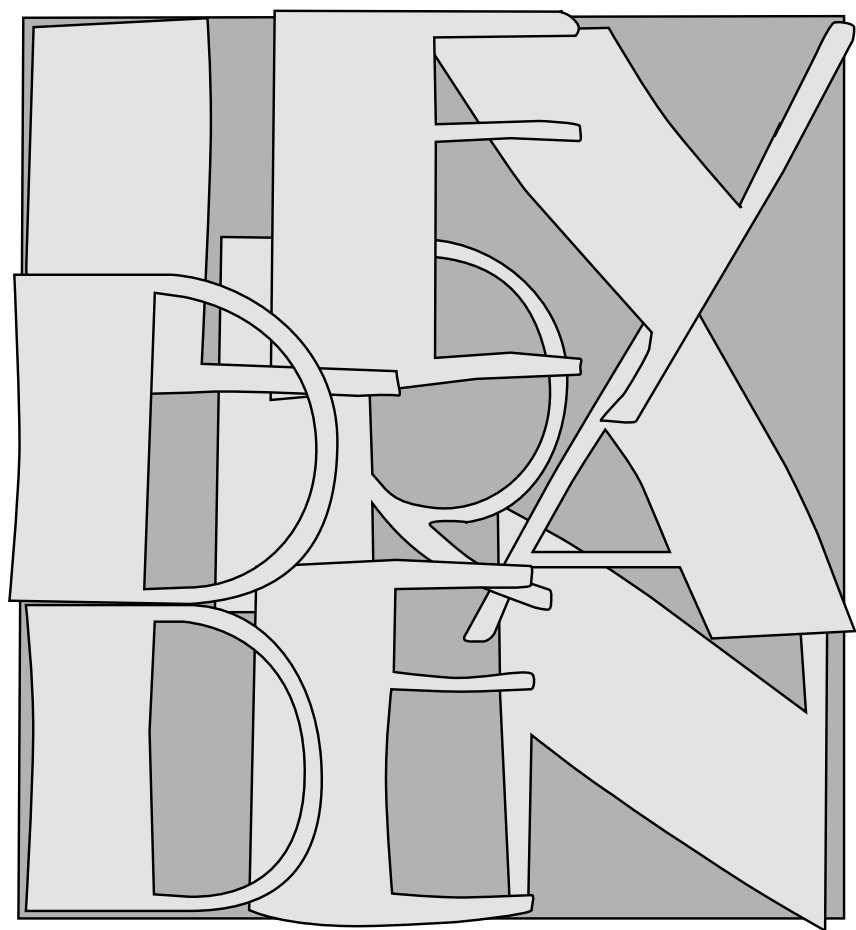

**november
2024**

NUMBER 131

Leydraden is een uitgave van de Literaire Kring Goirle

Redactie: Jan van Eijck, Ben Loonen, Berti Oprins

Redactie-adres: Bosscheweg 57-24, 5056 KA Berkel-Enschot
telefoon: 013-4683447
e-mail: jam.oprins@wxs.nl

Tekstverwerking, lay-out en typografie: Fons Smits

Ontwerp logo en omslag: Harrie Loots

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder
schriftelijke toestemming van de betrokken auteurs.
© 2024 Literaire Kring Goirle.

Nummer 131
ISSN 1381 – 5423
Editie november 2024

Inhoud

Bij leydraden 131	7
Ben Loonen	
Dennyk (8)	8
Kees Joosten	
JONG GELEERD	11
Fons Mommers	
Echolood 5.....	13
Kees Weltevrede	
... Een grote hartstocht ... 5. Deel 5	17
Mathieu van den Tillaart	
De vrouw in de regenboog.....	22
Leatitia van den Heuvel	
Olympic Lullaby in commentatorenlyriek.....	24
Dick van Niekerk	
Adriaan Koerbergh.....	27
Leatitia van den Heuvel	
Beeld krijgt WeerWoord.....	32
Joannes Maas	
DE SCRIPTIE	35
Ineke Broeckx	
De 'Scandinavische' puzzel en Toverballen.....	40
Romain John van de Maele: Een gedicht belicht (7)	
'Man in de stoel (Henri de Braekeleer)'	41
Kees Hermis	
HAIKURISMEN.....	45

Kees Weltevrede	
Een leegte vol gelijkvormigheid.....	48
Kees Hermis	
Gedichten	50
Maarten van den Tillaart	
Gedichten	54
Monica Boschman	
Gedichten	58
Kees Hermis	
Speelse Muze	60
BBB: Boeken van Ben en Berti	64
Peper & Zoutjes	67
Bio- en Bibliografische gegevens Leydraden 131	68
Mededelingen.....	71
Joost Minnaard	
Schrijver Frank Nellen bij de Literaire Kring Goirle	74

Bij Leydraden 131

Na een vooral zonnige zomer richt ik me nu tot de leden van de LKG vanuit een regenachtig Berkel-Enschot. Het is even wennen. Maar dit past natuurlijk mooi bij het Herfstnummer 131 van Leydraden.

Velen van jullie hebben de redactie weer mooie bijdragen gestuurd, zowel proza als poëzie. En ook nu bevatten ze weer een keur aan onderwerpen.

Met veel plezier en interesse heb ik ze gelezen en ik hoop van harte dat de leden van de LKG er ook van zullen genieten!

Velen van jullie houden zich aan het maximaal van om en nabij de 1500 van de teksten. De belangrijkste reden is, zoals jullie weten, het kleine formaat van Leydraden.

En de website van de Literaire Kring Goirle is inmiddels ook al een poosje actief. Wanneer u klikt op de volgende link www.litterairekringgoirle.nl vindt u daar veel en interessante informatie betreffende de LKG.

Hartelijk dank aan de leden van de LKG die een bijdrage geleverd hebben aan Leydraden 131.

Veel leesplezier!

De redactie van Leydraden.

De deadline voor Leydraden 131 is 15 januari 2025

Dennyk (8)

Dit wordt steeds minder een dagboek. Sinds Dennyk (7) begin juni afsloot zijn vier maanden verstreken met de nieuwe deadline van 1 oktober 2024 in zicht.

Vier maanden met onophoudelijke beschietingen en vernietigingen van Oekraïense infrastructuur en elektriciteitscentrales, maar ook van flatgebouwen, scholen en kindziekenhuizen. Ik merk een weerzin om de krantenberichten steeds maar weer te lezen; steeds vaker ga ik scannen, koppen snellen of doorbladeren. De algemene teneur blijft dat Oekraïne terrein verliest, posities opgeeft, zich terugtrekt. De veelal oude bevolking moet noodgedwongen vertrekken, ze laten een verwoest land achter. Er is in de afgelopen vier maanden één opvallende ontwikkeling: het binnenvallen van Oekraïense troepen in de Russische regio Koersk. Nagenoeg ongehinderd konden ze ook overgaan tot landjepik, Russen wegjagen en tot vluchtelingen maken, dorpen verwoesten. Een blamage voor Poetin. Zelensky noemt het de oorlog thuisbrengen. Zo gaan steeds meer Russen aan den lijve ervaren dat het oorlog is. Oekraïne is ook steeds beter in staat om met zelf ontwikkelde drones en raketten dieper in Rusland wapenarsenalen te raken, vliegvelden te verwoesten. Zelensky is op het moment dat ik dit schrijf in New York, bij de Algemene Vergadering van de UN en op bezoek bij Biden, Trump en Harris. Hij probeert toestemming te krijgen om de Amerikaanse wapens in te zetten voor doelen nog dieper in Rusland.

Mijn vrienden in Poltava? Ze leven met dagelijks alarm, er vallen bommen en raketten. Af en toe bellen we, ik vind het moeilijke gesprekken. Wat zeg je vanuit je comfortabele stoel tegen iemand die op een schopstoel richting annihilatie zit? Ik zal een app-uitwisseling geven nadat Poltava een zware aanval heeft ondergaan. Hij en zijn vrouw hebben het overleefd, maar een vriend niet. De vier (volwassen) dochters zijn in Kyiv. Tussen de appjes door kijk ik naar Nieuwsuur en Lubach.

Are you safe?

We are safe. Unfortunately, my friend died and luckily the other miraculously survived. The girls are all in Kyiv. Thank you for your concern, it was a really difficult day, we were with Natasha near that place early in the morning, a lot of people died and even more mutilated and wounded.

Very mixed feelings now ...

Why?

Glad that you all survived, but worried that it seems a narrow escape, and that your friend died ...

How are you. How is the girls and family?

There are no rockets on Goirle nor on the towns where the girls live ...

Thanks a God, Ben

I will not thank God for the comfortable situation we live in, knowing that our friends are in the most terrible circumstances ...

Weer alarm (hij stuurt een geluidsopname van 25 seconden)

That means you are going down to a cellar for shelter?

No (smiley)

You take the risk?

Yes

So far, we are not going down into the basements, we went down at the beginning of the war, but now mostly rockets fall into military facilities and houses that are next to them. But we ask our girls always hide in a shelter in Kyiv and they always try to do it whenever there is an opportunity

Your block of flats is not near possible targets? As I write this the tv gives pictures of Poltava ...

Everything can be possible, but the house is mostly hit by downed Shaheds or fragments of rockets. Here we have everthing close to each other, a military airfield is nearby, military warehouses are nearby, a military unit is nearby, a miliatry school is also nearby, Poltava is a small city. Distance between us maximum 3 km.

So there is always danger in the air, you will never be safe till the end of this war...

So there is always a risk, yes you are right. But I believe everything will be good (smiley)

So be careful if that is a sensible option, and emotionally trust in God or the Bogomater

Always! (emoticons: gevouwen handen, hartje, smiley)

Of course! That we do always!

Then sleep well, God bless you all!

And we are concerned about one more issue. We haven't had any rain for two months. It's a pity our trees, bushes, grass, flowers. Goodnight.

We have had too much, it is not right. Good night!

Zelensky gaat naar huis zonder toezeggingen van Biden. Biden durft niet, hij is toch bang dat Poetin (kleine) nucleaire bommen gaat inzetten als Zelensky hem werkelijk pijn gaat doen met Amerikaanse wapens. Zelensky zal gedwongen worden door te vechten met een arm op de rug gebonden tot het niet langer gaat. Bob Deen, vaak de expert bij Nieuwsuur, ziet het somber in. China is Rusland aan het helpen, nu met een hele drone-fabriek. En Europa? Europa weet volgens Caroline de Gruijter nog altijd niet wat het met Oekraïne moet. En Trump? Trump heeft Zelensky ontvangen en gezegd dat hij en Poetin vrienden zijn. Als hij weer president wordt zal de oorlog in een dag voorbij zijn. Hij zal Poetin bellen en dan is het klaar. Moeten we dus niet hopen dat Trump ...

JONG GELEERD...

Naast schrijven, reizen en de geschiedenis bestuderen, is muziek maken ook een grote hobby van mij. Hiermee begon ik al op jonge leeftijd. Thuis speelde niemand een instrument en geen van de familieleden was echt muzikaal. Behalve mijn ouders die dagelijks de sterren van de hemel zongen. En... het liefst dwars tegen elkaar in. Mijn moeder had wel een mooie stem en zong in de keuken liedjes als 'Kleine Jantje was een Kleuter', van de Zangeres zonder Naam, terwijl mijn vader in de stal naast de keuken 'Aan de Oever van een Snelle Vliet' zong, een heel oud straatliedje. Aangezien er nog geen televisie ter vermaak was, zongen mijn ouders dat het een lieve lust was tijdens hun werkzaamheden. Begin jaren zestig kocht mijn vader van een oom, een oude radio met ingebouwde platenspeler. In die platenspeler, toen nog pick-up genoemd, pasten tien 78-toeren platen op elkaar. Op één van die platen was een kras ontstaan en nog steeds zing ik bij het horen van 'Ik sta op wacht'; ...bij de kazernepoort sta ik nog steeds te dro...dro... dro...men.

Zeven jaar was ik toen mijn broer Jan met Koninginnedag mijn rode fietsje versierde met oranje slingers, hangend aan een boog die van het stuur naar de bagagedrager was gemonteerd. Met dank aan mijn broer won ik een prijs bij de plaatselijke wedstrijd voor de mooist versierde fiets. Een kleine Bravo mondharmonica koos ik van de prijzentafel. Met dat kleine instrument begon ik bekende wijsjes te spelen. Te beginnen met *issi dissi dou*. Al gauw ontdekte ik dat je op dat kleine speeltje niet alleen moest blazen maar ook inademen. Zo leerde ik mezelf wat deuntjes tot mijn vader riep: "Ga maar in het bos spelen." Zoals ik eerder ooit schreef, woonden wij in de bossen van Landgoed de Utrecht. In het bos tussen en voor de konijntjes spelen, gaf mij weinig voldoening. In de keuken stond naast de krantenbak een houten kist waar mijn vader voor de winter stookhout bewaarde. In de lente en zomer was de kist leeg en kroop ik erin. Twee ronde gaten zaten aan de zijkanten. En terwijl mijn moeder bezig was met groenten snijden, imiteerde ik de radio-omroeper: "Hallo, hallo, dit is het manneke van de radio." Vervolgens speelde ik in die kist op mijn mondharmonica diverse liedjes die ik eerder gehoord had op de radio. Ik had namelijk het geluk dat ik een goed muziekgeluiden had. Als ik een melodie een keer had gehoord speelde ik die direct na. Op veertienjarige leeftijd kocht ik mijn allereerste drumstel en repeteerde ik met een paar vriendjes in een beatbandje. Eén van de jongens zat bij mij in de klas, hij speelde gitaar. Ons hele leven speelden we muziek. Soms samen, soms ieder in een ander muziekgezelschap. Mijn vriend zijn grootste wens was om naar het

conservatorium te gaan. Helaas hadden zijn ouders het niet breed en hij moest na de LTS gaan werken. In zijn vrije tijd maakte hij zich het notenschrift eigen. Ook bij ons thuis groeide het geld niet aan de bomen, maar ik had niet zo direct de behoefte om naar een conservatorium te gaan. Ik was een grote fan van Manitas de la Plata, een zigeunergitarist die niet alleen analfabeet was maar ook geen notenkennis beheerste. Manitas speelde vanuit zijn hart en zo wilde ik ook spelen. Mijn vriend studeerde verder op het lezen van muziek en speelt nu op gitaar, bas en saxofoon. Ik bleef een autodidact en wonderlijk genoeg, gaat dat prima samen. We zijn goed op elkaar ingespeeld en naast drum, blokfluit, tin whistle, gitaar en panfluit bleef ik de mondharmonica trouw. Naast de gewone diatonische mondharmonica en de bluesharp leerde ik ook de chromatische kennen. Het instrument waar Toots Thielemans en Stevie Wonder bekend om zijn geworden. Veel mondharmonica's en drumstellen later, begonnen wij samen zo'n tien jaar geleden weer muziek te maken. We verzorgden muzikale middagen in verpleeghuizen, buurt/wijkgebouwen en op feestjes. Zoveel blij gezichten en meezingende mensen, wat kan muziek toch veel goeds doen.

Er was er maar één, naast mijn vader, die echter mijn mondharmonicaspel absoluut niet kon waarderen en die steevast mauwde uit protest... mijn kat!

Echolood 5

Ik Prediker

Voordeel is wel dat mijn leven meer inhoud heeft gekregen. Het verlies heeft mij merkwaardig genoeg denk ik, ook een beetje rijker gemaakt.

HEVEL 3

Hoe kun je je in een wereld thuis voelen, waarin dit allemaal het geval is? Waar kun je je of wil je je aan vasthouden? Wetenschap? Kunst? Religie? Geloof? En waarom dan bijv. wel in kunst en niet in wetenschap of religie? Of wel in wetenschap en niet in religie of kunst? Of waarom wel in religie en niet in kunst of wetenschap? Of misschien geen van alle, maar wat houdt je dan nog over? Je kunt je ervan afmaken door je afzijdig te houden, door erboven te gaan staan, door cynisch te worden, maar die oplossing is schijn... Het is zoiets als wanneer je als het ware vanuit de hoogte neerkijkt op dat eindeloze, zoekende, zielige gestumper van anderen, waarbij je jezelf in een onkwetsbare positie waant... Onzin natuurlijk, als je het mij vraagt.

Om met de dood in het reine te komen heb ik gezocht naar een kader, een zinnig verhaal.

Ik, maar wie ben ik, ik ben tot de conclusie gekomen, nou ja conclusie, eigenlijk is het ook een soort van hypothese, dat nl. de dood geen ontkenning van het leven is, geen tegenstelling, maar dat dood en leven polen zijn in een groter mysterieus geheel. De ene pool kan niet zonder de andere. Zie het als stokken, die tegen elkaar staan. Haal je de éne weg, dan valt de andere om. De één krijgt betekenis door de ander...Dat die éne stok ook kan worden weggetrapt, is zoals bekend een dagelijkse, maar verschrikkelijke realiteit. Daar is niets 'mysterieus' aan, dat is pure moedwillige ontkenning....

Zeker, je kunt christelijke, joodse of andere termen gebruiken om die conclusie te omschrijven, maar dat hoeft niet per se. Ik weet wél, dat als je de dood niet langer ziet als ontkenning, als je die een plek kunt geven in je leven (en misschien wel meer dan dat!), dat dat leven, merkwaardig genoeg, ook rijker, waardevoller wordt. Vraag me niet hoe dat precies zit, het is een gevoel dat me soms overvalt, een moment waarin je je...excusez le mot... verlost kunt voelen. Daarna ben je weer de sterveling met je alledaagse sores die je ervóór was, maar wel een ervaring rijker. Je bent geraakt in je wezen, in je wezen als vergankelijk schepsel...dat

wist je misschien al langer, dat van die vergankelijkheid, maar dat besef gaat nu pas echt leven. LEVEN!!!

Het is net zoals met die twee vissen. Ken je die mop? Die is eigenlijk van Foster Wallace, een schrijver van ver na mijn tijd, ik vertel hem graag nóg een keer: 2 vissen komen een andere vis tegen. Die vraagt "Morning boys, how's the water?" De twee vissen zwemmen onverstoord verder, totdat de ene vis de andere aankijkt en zegt: "What the hell is water?"

HEVEL 4

Mooi hè, van die vissen en zo. Vind je niet?

Je bent geen vis, zeg je, nee natuurlijk ben je geen vis, je bent meer 'n...

Een vogel? Een vrije vogel zeker, dat denk je tenminste (ha, ha)... luister: vogels vliegen in de lucht en voor de vrije vogel komt er geen einde aan de lucht, maar hij heeft totaál geen besef van lucht...

Ja, je hebt eigenlijk wel een beetje gelijk, misschien moet ik inderdaad minder hoog van de toren blazen...

Oké, ik ga het proberen, speciaal voor jou!...

Toch wil ik nog graag één poging doen: gelooft een hond die zijn neus in de wind steekt, in de wind?... Ik weet wel, je bent geen hond, maar kun je je hier iets bij voorstellen?...

Je snapt het wéér niet?

Je vindt dat alles wat ik zeg niet meer dan gebakken lucht is?...

Maar je weet toch: soms moet er iets gebeuren voordat er iets gebeurt!...

Luister dan maar eens naar een gedicht van Tao Te Tjing, die is nog ouder dan ik:

Maak je een kom,

Dan maak je van klei een holte:

Juist de leegte maakt de kom bruikbaar

Alles gebruikt het niets waaruit het ontstaat om bruikbaar te zijn

Zonder het niets zou alles niets zijn

Et...voilà!.....!!

*Het leven is lucht.
Vluchtig als een ademtocht
Alles vervliegt zoals adem verdwijnt, opgaat in de lucht*

*Zo ben je jong en energiek zo ben je oud en moe
Zo héb je een opa
Zo bén je een opa*

*Voordat je het weet ben je vertrokken
Zo sta je in het leven
en zo breekt het af
Zo ga je gulzig en gretig in
op alles wat je interesseert
Zo ben je nergens meer
en totaal vergeten*

Neem hem nou...

Aardige jongens waren we. We praatten honderduit.
We rookten sigaren, pijp en zelf gerolde sigaretten. We speelden muziek van Haydn, op de piano, quatre-mains pompedom, pompedom, pom pom pom...kristalheldere, lichte muziek, heel ver weg van het menselijk drama...
Zijn dood kerft de pijn van onze voorbije jeugd diep in het hart...

Later maakte hij tekeningen, schilderijen, beelden.
Op één schilderij raak ik niet uitgekeken
en zie ik de wereld door de ogen van mijn gestorven vriend:
een onontwarbare kluwen van raadselachtige verbindingen en afhankelijkheden
het mooie schilderij dat ik van hem kreeg noemde hij Melancholie.

HEVEL 5

D. hield hartstochtelijk van de aarde, onze goede trouwe aarde, de grond, de gewassen. Er moest een andere manier zijn om de aarde te bewerken, een manier die rekening hield met de mogelijkheden die de natuur zelf te bieden had.

Hij was een bevlogen volkstuinder, een enthousiast organisator van projecten voor jonge kinderen aan wie hij zijn liefde voor de natuur wilde doorgeven. In zijn werk was hij accuraat en zeer precies. Van zijn collega's kreeg hij de bijnaam 'de professor'. Zijn uiterlijk behandelde hij met ouderwetse professorale nonchalance.

Ik herkende in hem zijn boerenafkomst, de liefde voor het land en het verlangen naar een heilzaam en vreedzaam leven dat ik daarmee in verband bracht. Dat dit verlangen kon uitmonden in utopische vergezichten, die onvermijdelijk schipbreuk zouden lijden, zodra ze gerealiseerd gingen worden, wisten we toen nog niet.

Maar dat wij het waren die eens de toekomst droomden en dat die dromen het waren die ons leven zouden voortstuwten en tot het einde zouden blijven voortstuwten, wisten we toen nog niet. Dat wij het waren die op een dag zouden zeggen: "Wat valt er te zeggen over het einde behalve filosoferen is leren te sterven?" wisten we toen nog niet.

*...een grote hartstocht...
zeven brieven aan Rinus Verhoeven
tijdens zijn wereldreis op de fiets van Wijk en Aalburg naar Singapore
in het jaar 2001...*

5. Deel 5

Riel, oktober 2001

Beste Rinus,

Vanmorgen naar de vrije markt in Goirle geweest. Voor anderhalve gulden entree kun je je daar verlustigen aan de dump van onze consumptiemaatschappij. Voor mij is al die oude rommel therapie. Ik ga er niet heen om iets te kopen, behalve dan die enkele keer dat ik even geloof in de gouden greep. Ik ga er elke zaterdagmorgen heen om oog in oog te staan met mijn grijs verleden. Wij leven, het zal je niet ontgaan, in een hectische wereld waarin nauwelijks plaats is voor bezinning. Frustratie, stress en bij tijd en wijle een algehele depressieve binnenwereld zijn bij mij zo ongeveer de uitwerkingen van die hectiek. Toen ik deze keer binnenkwam, liep ik gelijk tegen eenzelfde soort marmeren pendule aan als er vroeger bij mijn grootvader op een eiken buffetkast stond. Mijn hele leven had ik al naar dat exemplaar gezocht, want ooit, na zijn dood, was die verdwenen en heb ik hem nooit meer teruggezien. Zou ik deze pendule kopen?

Wij hadden vroeger drie grootouders in huis. Mijn grootvader van moederszijde moe,t toen hij bij ons in huis kwam wonen, een diepongelukkig man geweest zijn. Zijn dochter, de enige zuster van mijn moeder, overleed tijdens de bevalling. Zijn vrouw, mijn grootmoeder, die jaren met hart- en longzwakte aan bed gekluisterd was, overleed in haar slaap, jong nog eigenlijk, eenenzestig. In de familie heette zij tante Cor en ik -Cornelis- ben naar haar genoemd. Als je dan zo'n oude pendule tussen de pannen, onderzetters, klosjes garen en oud briefpapier ontwaart, komt ineens een wereld van vroeger binnen walsen. Mijn wereld toen ik kind was, zo'n 10 of elf jaar oud. Nu meer dan een halve eeuw geleden dus.

Mijn grootvader en grootmoeder waren bij ons in komen wonen. Zo ging dat vroeger vaak. Hun nering, een pand met zuivel & comestibles was verkocht aan een handige zakenman. Ik weet de prijs nog, zes-en-een-half-duizend gulden. Mijn vader had de verkoop geregeld, en dat vergalde zijn koopmansgeest, hij was procuratiehouder en dus bedreven in bankzaken, maar de prijs was veel te laag geweest; er waren geen andere gegadigden, zo vlak na de oorlog, dan een charlatan die zich met zwart geld verrijkt had, en de koop ging door.

De slaap- zitkamer van mijn grootouders was een ordentelijke kamer. De pendule stond model. Er lag zeil op de vloer, wat tegenwoordig linoleum heet; er waren twee ingebouwde kasten; een lampetkan met waterkom; twee ramen die in de zomer opengeschoven konden worden en die uitzagen op onze ommuurde tuin. Er waren pauwenveren en schelpen waarin je de zee kon horen ruisen. Een peer

op sterk water in een flesje. Er waren glas-in-loodramen en er stonden twee aaneen geschoven eiken eenpersoonsledikanten. In één daarvan lag mijn oma de hele dag naar het planken plafond te staren en benauwd te wezen. Soms riep ze om mijn grootvader. Hij heette Bouwen. Ze was een lief mens, mijn grootmoeder, maar ik heb haar nauwelijks gekend, realiseer ik me nu. 's Zondag bracht ik haar de warme maaltijd. Ze ging dan kreunend en steunend een beetje recht zitten, twee kussens in haar rug, en nam het bord op haar schoot. Wij aten 's zondags altijd hetzelfde. Snijbonen uit het zout, appelmoes, een aardappeltje, een balletje gehakt of een stukje vlees. Het nagerecht bestond uit in melk gekookte rijst met een kuiltje bessensap. Nu ik dat hier zo noteer, ruik ik nog de weeïge geur ervan. Als ze me op de trap hoorde stommelen, grootmoeder, ging ze al recht zitten, want het nagerecht was haar enige vreugd op aard. Ik zette het bord op haar schoot, een handdoek eronder en zei: eet smakelijk oma. Veel meer contact herinner ik me niet. Toch zou ik in mijn verdere leven vaak aan haar herinnerd worden, want ik heette niet alleen naar haar, ik leek ook op haar door mijn ouders misprezen familie.

Die zaterdagmorgen de Vrije Markt in Goirle afstruinend op zoek naar nostalgische gading, stuitte ik op een Tomado boekenrekje van begin zestiger jaren van de twintigste eeuw. De zijanten bestonden uit gelast draadwerk, zwart gelakt, en de planken die daarop steunden waren van gewalst plaatijzer, geverfd in de primaire kleuren rood, blauw en geel, en voldoende stevig om er het verzameld werk van Guido Gezelle, Multatuli en M. Vasalis op te zetten, als de schroeven die het geheel bijeen hielden maar degelijk genoeg in de muur bevestigd waren. Ik had er later mijn hele verzameling poëzie op staan, die ik in de loop van twee of drie jaar voor luttele guldens en dubbeltjes aangeschaft had bij een boekantiquair. *De Wandelaar* van Martinus Nijhoff, *Atonaal* van de vijftigers, het *Verzameld Werk* van H. Marsman schieten mij nu te binnen. De antiquair was een mager mannetje, vriendelijk, doorschijnend vel-over-been, dunne kantooringers en gekleed in een smoezelig kostuum, een kamertjesgeleerde. Hij zat achter zijn Torentje van Babel en vouwde heel de dag transparante papiertjes om de exemplaren heen, waardoor ze meer voorkomen kregen en hij de prijs met een dubbeltje kon verhogen. Binnenin schreef hij op de titelpagina *nu 1. 75* in plaats van gewoon *1. 75...* Dat 'nu' is sinds de middeleeuwen een oude truc die nog steeds in zwang is. Duizenden keren heb ik in zijn domein kaften omgeslagen om de prijs te ontwaren van zijn voorraad. Het eerste boek dat ik bij hem kocht was geen literair boek, maar een boek over Belgisch Kongo, met een Franse tekst. Ik kocht het om de plaatjes van zwarte blote mejuffrouwen. Ze stonden er

prachtig op, sommigen in fullcolour, naakt, met mooie volle borsten, zo uit de rimboe. Dat eerste boek heb ik nog steeds (zoals trouwens veel uit die tijd) en als ik er weer in kijk, krijg ik hetzelfde gevoel van eertijds. Het is alsof er een golf warmte door me heen stroomt als ik al bladerend dat ebbenhouten schoon aan me voorbij zie gaan en de schoonheidservaring daarvan is er na al die jaren niet minder op geworden. Blote vrouwen, zwarte, bruine, blanke... zijn het mooiste wat God op aard geschapen heeft, daar kan geen zonsondergangetje van Mesdag of een straatje van Vermeer tegenop. Ik nam het boek mee naar huis, verstopte het achter verhuisdozen in een klerenkast, want de familie waar ik in pension was, was dermate preuts en protestants dat zo'n boek met zulke plaatjes me danig in de problemen kon brengen.

In die tijd kreeg ik een boekenneurose, onbedoeld geïnitieerd door letterkundelaren. Die beschikten slechts over een M.O.-A diploma Nederlands, maar waren ambitieuze leraren Nederlands met veel verfijnd taalgevoel, kennis van zaken en een grote belangstelling, welke trits mij, en niet alleen mij, de liefde voor de Nederlandse literatuur bijbracht. Wat heb ik genoten van Hadewich, Anna Bijns, Multatuli, de Tachtigers, Slauerhoff (en zijn romantische kompanen), Gezelle, Gerard Reve, Achterberg... Over de laatste schreef ik ooit een scriptie zoals je weet (jij over Elsschot), waar ik een heel jaar over aan het lezen, studeren, nadenken, filosoferen, schrijven en herschrijven was, tot ik eindelijk iets van 30 pagina's bij elkaar getypt had waarvan een van de docenten Nederlands zei, pijp in de mond, ogen uitpuilend boven de brillenglazen 'helemaal niet gek, jongen'. Met 'helemaal niet gek' was ik de koning te rijk. Ik stuurde mevrouw Cathrien Achterberg een kopie en kreeg een uitnodiging om te komen praten, waar het helaas nooit van gekomen is. De uitnodiging heb ik nog, een prachtige brief in schoonschrift waarop ik tot op heden apetrots ben. Ik wilde vanaf dat moment literator worden, begon gedichten te schrijven en heb zelfs een stuk of wat poëzietjes naar Hans Warren van de PZC gestuurd en commentaar teruggekregen, dat overigens niet bijster positief was. Er stonden zelfs spelfouten in... merkte hij op.

In diezelfde tijd raakte ik in de ban van Guido Gezelle, het werd mijn lievelingsdichter. Ik kocht zijn *Verzameld Werk*, althans ik maakte daarmee een begin door afzonderlijke delen op de kop te tikken op markten, beurzen, en in antiquariaten. In Goirle onder andere was er een (Soeters), en in Eindhoven, Breda, Tilburg... Ik reisde er het hele land voor af, van Groningen naar Maastricht, van Nijmegen naar Rotterdam. Ik ploegde boekenkasten uit van oude dames en heertjes die spoedig gingen sterven, belde links en rechts firmanten op en boekfanaten, ging er zelfs voor naar nabijgelegen buitenland als Luxemburg

en België. Een grote hartstocht moet je volgen zei Hugo Claus, weet je nog?... Jawel. Eindelijk, na veel omzwervingen, had ik mijn droom, bestaande uit 11 donkerblauwe delen Gezelle, geheel compleet in mijn bezit... behalve één deel.

Toen we eens in Damme waren, was er een boekenmarkt waar ik -o wonder-enkele delen van mijn Gezelle tussen pulp en oud papier ontwaarde, ergens diep onder in een bananendoos. Mijn God, Gezelle... en nog wel het ontbrekende deel ook. Voor 280 frankskes schafte ik het aan, deel 2, mijn leven kon niet meer stuk. Eenmaal thuis constateerde ik dat ik in plaats van deel 2 deel 3 miste. En nu had ik dus twee exemplaren deel 2 en geen deel 3. Maar let op. Het geluk is immer met mij. Een grote hartstocht, jawel...

Toen we laatst wederom in Damme waren, lagen ze er nog steeds, de losse delen Gezelle, onaangeroerd, want de Belgen eren hun vaders niet meer, en... deel 3 was erbij! Ik had voor alle zekerheid -want ik blijf een Hollander- het dubbele deel in mijn fietstas meegenomen en mocht het ruilen. Hij begreep mijn geluk niet, de boekverkoper. Maar ik danste een rondedans en mijn ogen fonkelden. En nu ben ik, na zoveel jaren van vorsen en zoeken, de trotse bezitter van het complete Verzameld Werk van Guido Gezelle, mijn lijfpoëet, en af en toe lees ik er nog in ook... 'O! 't ruischen van het ranke riet! / o wist ik toch uw droevig lied! ...'

Mijn laatste nostalgische ervaring opgedaan op de Vrije Markt in Goirle, die morgen van de eerste september, betrof een herinnering aan mijn oude fiets. Ik heb hem niet meer, en waar hij gebleven is weet ik niet, maar ik kreeg hem van mijn grootvader toen ik twaalf was. Een nieuwe fiets was het toen, dat was heel wat in die armoedetijd, 1953. Het was een Gazelle met terugtraprem, verchroomd stuur, een kettingkast van zeildoek met verchroomd metalen beschermbeugel, een kilometerteller, een Union bel, dynamo, koplamp en reflecterend achterlicht. Lederen zadel en -al weer- verchroomde velgen. We leefden toen in het chroomtijdperk die, als ik het goed zie, terugkomt. (Daihatsu heeft op dit ogenblik in zijn collectie een autootje met veel chroom...)

Wat een magnifieke fiets was het. Hij kostte f 180.-, een kapitaal bedrag voor die tijd, maar daar had je dan ook wat voor. Als je hem optilde en even op de grond liet stuiteren, hoorde je de ketting in de kast rammelen, een prachtig ratatatoegeluid dat ik later bij geen enkele andere fiets nog ooit zo mooi gehoord heb. En dan de banden, ivoreurige rubberbanden met binnenband. Ze verspreidden zo'n heerlijk aroma dat ik ervan ging hallucineren. Uren kon ik in onze gang waar mijn fiets een plekje had gekregen, zitten om te kijken en te snuiven. Zulke

excessieve zintuiglijke ervaringen horen bij de jeugd. De kleur van knikkers, de geur van teer en verbrand hooi, geluiden van verre schepen en de smaak van water, gewoon water uit de pomp, en het dons van mijn jonge duiven natuurlijk, magisch! Zo heeft God het bedoeld, zo teder en zuiver. Zo groots en onvergetelijk. Op een dag wilde ik aan mijn fiets gaan sleutelen. Alleen kijken en snuiven was niet genoeg. Een onderzoeksduivel was in mij gevaren en ik begon met het achterwiel. De rembeugel en kettingspanners gedomonteerd, moeren en ringen van de as eraf, kettingkast los, spatbordbeugel en bagagedrager afgehaakt, achterwiel eruit... en alles weer terug op z'n plek. Een klusje van nog geen halfuur. Het lukte me wonderwel. Toen ik ging proefrijden en de oprit achter ons huis in volle vaart afreed, kwam onze slager eraan, in z'n witte jas, met een bestelling losjes in de hand en andere bestellingen van die dag in de rieten mand voorop zijn fiets. Ik zag hem aankomen, wilde hem elegant ontwijken door wat bij te remmen, maar... toen ging het fout. Later zou blijken dat ik de rembeugel vergeten was vast te zetten aan de achterspork, een niemendalletje van een paar minuten, maar cruciaal om mijn ontwijkmanoeuvre effectief uit te voeren. Ik botste tegen de slager op, vlees over de straat, slager-in-witte jas luid kermend daaronder, verder niemand in de buurt. Eigener beweging is hij toch thuisgekomen. Ik ook. Maar nog diezelfde avond lag hij in het ziekenhuis aan de beademing met een zware hersenschudding en een keitje in zijn hoofd. Aan mijn fiets was verder niets, het was dan ook een Gazelle, en zelf had ik een schaafwondje ter hoogte van mijn elleboog. Hoe God zijn kinderen toch beschermt, hè. Zes maanden later kwam de slager terug uit het ziekenhuis. Het steentje was gewoon vanzelf uit z'n hoofd gegroeid, vertelde hij trots, en zijn hersenschudding was uitgewerkt en tot rust gekomen. Wat een wonder hè. Hij was niet eens boos op me. Ik moest voortaan wel elke week van mijn moeder een pondje gehakt bij hem halen, en verse worst, of koteletjes... Zijn vrouw vanachter de toonbank keek altijd heel laatdunkend naar me. Verder was ze wel aardig. Tot zover even Rinus. Het fietsverhaal draag ik aan jou op, alleen de afloop moet bijgesteld worden, denk daar dus aan. Groet van mij. Hou je haaks. Adieu en levet scone!

De vrouw in de regenboog

De ochtend, heet en broeierig. In de verte het ijle gezang van een enkele vogel. Na twaalfen steekt een kort, hevig onweer op. Iets later in de middag schijnt de zon tegen een lichte mist van waterdruppeltjes en kleurt een frisse regenboog het landschap.

Mijn ogen worden dwingend naar die boog getrokken. Eerst zie ik daarin vage contouren, langzamerhand een heldere verschijning opduiken, een beeld van een jonge vrouw wandelend op de regenboog. Licht dansend beweegt ze van violet naar paars, van zacht rood naar geel, de kleuren in hun pracht meenemend. Een buitengewone gebeurtenis voltrekt zich voor mijn ogen. De jonge vrouw van een schoonheid die ik nog niet eerder heb gezien, heeft lang haar, donker als zwarte aarde. Ze draagt een elegante koperkleurige jurk tot vlak boven haar schoeiselloze voeten. De zachte lijnen in haar gelaat laten een bijzondere aantrekkelijkheid zien. Haar azuurblauwe ogen stralen en lijken mij aan te kijken. Wie is zij? Is zij misschien een godin die op een regenboog een boodschap brengt van hogere machten? Boodschap zij misschien speciaal voor mij een bericht uit een onbekend deel van het heelal?

Uit mijn middelbareschooltijd herinner ik mij dat volgens de Griekse mythologie de godin Iris de boodschapper is van de goden. Zij brengt boodschappen naar andere goden over en geeft berichten van de goden door aan de mensen. Iris is gekleed in een veelkleurig gewaad, heeft goudkleurige vleugels en draagt vaak een herautenstaf bij zich. Als de godin naar de mensen berichten vanuit het godenrijk brengt, snelt zij met grote vaart in de gedaante van een veelkleurige regenboog naar de aarde. De regenboog werd beschouwd als een verbinding tussen hemel en aarde. Een brug om van de aarde naar de hemel te komen en omgekeerd. Donkere, dreigende wolken met de prachtige kleuren van de regenboog duiden er voor de mensen op dat Iris onderweg was.

Of is zij wellicht een elfenkoningin die mij iets wil mededelen?

In een oud verhaal wordt verteld over een pot goud aan het einde van de regenboog. Een elfenkoningin heeft in die vertelling aan een kaboutervolk de taak gegeven een grote pot goud te bewaken. We zien ze nooit, maar ze zitten overal, deze bijzondere kabouters met een bruin hesje en een lange, lichtgroene baard. Ze zijn iets groter dan de doorsnee kabouter. Dat komt omdat ze een magische groeikracht bezitten. De pot goud waarover ze waken, staat al heel lang aan het einde van de regenboog. Veel mensen hebben al geprobeerd om de kabouters op te sporen en er zo achter te komen hoe ze de pot goud kunnen vinden. Volgens

het verhaal is het nog geen mens gelukt een van die kabouters te vinden, laat staan de pot in handen te krijgen.

De vrouw in de regenboog beweegt zich steeds langzamer op de regenboog. Ik blijf intens naar haar kijken, maar er komt op geen enkele manier een boodschap van haar naar mij toe. Ook is er geen aanwijzing hoe en waar ik een pot goud kan vinden. Traag vervaagt nu de regenboog, geleidelijk verdwijnt het beeld van de jonge vrouw, langzaam gaat de dag over in een iele schemering. Godin, elfenkoningin of wat voor prachtige vrouw dan ook, heb ik haar echt gezien? Of was alles toch een verbeelding, een dagdroom? Hoe het ook zij, ik heb een bijzonder, raadselachtig verschijnsel meegemaakt en de jonge vrouw zit voor altijd diep in mijn geheugen gegrift.

Ik ben diep ontroerd door het bijzondere voorval, maar zit ook met veel vragen die mij verwarren. Wilde zij mij ergens voor waarschuwen of zocht ze gewoon contact?

Ik vraag aan burens, vrienden en kennissen of zij de regenboog ook hebben gezien. Velen antwoorden bevestigend, een mooie cirkelboog, ja gewoon een regenboog. Zij hebben verder niets bijzonders opgemerkt.

Als ik later in de avond alles op een rij heb gezet, is er maar één conclusie mogelijk. Ik heb iets gezien dat anderen niet hebben opgemerkt: een raadselachtige, prachtige vrouw in een regenboog. Wat ik heb aanschouwd, heb ik in mijn beleving ook echt gezien. Het is de werkelijkheid voor mij. Is het een boodschap geweest, exclusief voor mij bestemd of heb ik alleen een schitterende verschijning waargenomen? Heeft dit een bedoeling en welke dan? Helaas zal ik hierop nooit een antwoord krijgen.

Inmiddels is de regenboog al lang vervlogen in mijn herinnering. Met het verdwijnen ervan vervaagd het beeld van de vrouw, maar bleef nog een poos zweven in mijn gedachten. Ik ben er diep door geroerd.

Olympic lullaby in commentatorenlyriek

Uw scribent citeert kwansuis de opzichtige ooggetuigen-commentaren, van horen zeggen op NPO en TV.

Basketbal 3x3; en dan nu ook álles uit de kast, álles, álles; de mannen hebben een heerlijke onderlinge sfeer. Maar 1 /7 is niet goed, dat moet beter. De Litouwers blijven beter bij de les.

Paardensport, dressuur; een superjong meisje, Dinja van Liere presenteert met haar paard een prachtige freestyle-Kür *op muziek*, wordt 4^e. Moedig duo; vrouw houdt paard te vriend!

Zwemmen mannen; Leon Mahang, de Franse gouden schoolslagman doet goede zaken als publiekslieveling.

Judo; Het was een vreselijke week; de judoka's deden het ontzettend-niet-goed. En nu komt Nederland toch nog mooi weg met een toevalstreffer.

Finale 400m. horden vrouwen; de strijd gaat naar een geweldige climax. Maar dan loopt Sydney Mc Laughlin-Levrone opeens uit op Femke Bol; Femke ging iets te vroeg in het zuur.

Volley; Ik kan het niet vaak genoeg zeggen; laat ze nou niet weglopen zonder dat laatste puntje. Mag ik dat zeggen; Ja, dat mag ik zeggen.

Breaking (dance); die van ons zijn van superieure klasse. Hun pas-de-deux is bewonderenswaardig. Menno van Gorp, die heeft perfect gedanst. Menno's duetten met z'n maatje zijn prestaties op de wereldkaart.

Roeien vrouwen; met Karolien Florijn valt niet te sollen. Hier begint de dominantie, hier begint de suprematie, de hegemonie. *Karolien* dwingt de zege af na 800 dagen ongeslagen. Het zwart voor haar ogen kleurt goud. Goud voor Florijn!

Zeilen mannen; het goud is binnen, Nederland, heerst in Parijs, schrijft geschiedenis.

Volley vrouwen; tien Dominicaanse punten erbij. Maar wij zijn er ook nog, haha.

Breaking (dance); Wat die dansers doen is zo ontzettend knapZe dansen hun duels in pas-de-deux. Menno blijft in de flow; hij kan alles na 3x wereldtitel. Hij wordt behangen met brons.

Hockey vrouwen; van de grote handbal naar een kleiner balletje, maar dan op de stick. Wat gaan ze doen? Het moet, moet. Ze sturen de Dominicaansen voorgoed naar de kleedkamer.

Turnen vrouwen; wordt het aanvallen, of is het even schudden aan de boom? Simone is meer dan een fenomeen; *Even later*; hoe dan verder nog na de blinde landing van Rebecca. Zij is de big gun tegen het icoon. De gouden Plak eventjes ophalen. Dat lukte dus niet, ze werd 2^e.

Ze krijgt een zilveren Plak met een lichtgouden randje. Biles is winnaar, van een andere planeet, buitenaards.

Atletiek vrouwen; de ontlading bij Femke Bol is merveilleux! Daarna de deceptie: een niet-kleur. *Het is niet goed* voor mijn hart, die comeback van haar, maar ze maakt daar wel even een wonderbaarlijke zilveren redding. WHAW.

Schoonspringen vrouwen; een mooie lichte plons voor de Chinese Chang Yani (23)). Hollanders zijn niet van het dreamteam, maar we gaan het willen. Else dwingt vanaf tien betonnen meters hoog de hoogste positie af. Schitterend, geen foutje te zien. We hadden het momentum. Maar na een nanoseconde maakt ze extra grote spetters bij de landing, balen. Else Guurtje Paasterink. Else toch, dat was een plons die we niet willen zien.

Breaking (dance); Wat die dansers doen is zo ontzettend knap. Ze dansen hun duels in pas-de-deux. Menno blijft in de flow; hij kan alles na 3x wereldtitel. Hij wordt behangen met brons.

Golf; tegen Thierry zeg ik, Anne komt zo, hoera. Ik zeg het heel rustig. Het wordt hier niet zozeer gewaardeerd als je uit je plaat gaat.

Hoogspringen; dan denk je later, was ik daar nou maar net even overheen gekomen, vierde, dus balen.

Speerwerpen; en dan nu de Noor met de speer. Een echte speernatie natuurlijk. Nu de finale, de brandstof lijkt op.

Boksen; de Algerijnse is 100 gram te zwaar voor haar klasse. Zelfs het afknippen van de haren hielp niet.

Hockey; met twee ploegen bovenop de Olympus. Anne Veenendaal is de goud-bezorger voor de vrouwen. De ploeg wordt besprongen, bejubeld; Hockeyland!

Hoogspringen morgen; fris en fruitig, dat moet, moet...

Waterpolo; kans op eremetaal voor de Nederlandse vrouwen; ze strijden voor Olympisch brons. De redding van daarnet was hoognodig. We zien de kracht van Sabrina van der Sloot. De kwartfinale levert een bronzen zege, die gaat ze thuis ophangen!

Zwemmen 10 km; vies, vies, die Seine, maar we werden niet ziek. Sharon van Rouwendaal, je wint, je wint.

Zeilen vrouwen; Marit Bouwmeester wint de dinghy zeilen in de laserklasse. Neemt een slok uit het wijde water, want; ja goud. Ik neem een hap adem voor de meest gelauwerde zeilster ooit, de beste aller tijden.

Basketbal; Die bal kón er niet in; hij ging erin! Het goud gaat naar Nederland, dag kleine landje aan de Noordzee. De knalsterren halen Olympische triomf; ze krijgen een hand van Amalia!

Hockey; en nu naar de finale; eten, slapen, eten, rusten, rusten, rusten en in de flow blijven.

Roeien; De twee-zonder halen de gouden Plak. Een paar seconden slechts waren nodig voor bijsturen en glorie.

Synchroonzwemmen; de zusjes Bregje en Noortje de Brouwer nemen brons mee naar huis, gaan uit hun dak...

Horden vrouwen; Femke ging iets te vroeg in het zuur.

Kogelstoten; de Fransen willen de klok uitmelken, maar Slagter doet het zo goed.

Baanwielrennen (Keirin); Harrie Lavreysen is onze allergrootste runner ooit. Met 6 gouden medailles dendert hij door de geschiedenisboeken heen. Ik heb er baat bij vandaag te winnen, het zuur komt uit m'n oren, zegt de topper tegen z'n zoon-tjes, tilt de fiets boven de baan.

Marathon, koningsnummer; tot op het laatst hebben de Ethiopische en Kenyaaanse vrouwen de dans geleid. Dan komt Sifan Hassan op, vlakbij de finish. Ze loopt als een tijger. Ze werkt zich van de 6e plaats naar voren, gaat over de kopgroep heen. Loop door Sifan, straks word je over de Esplanade des Invalides gedragen. Ja hoor, op de laatste 200 meter gaat ze de Britse voorbij en pakt de eerste plek. Olympisch goud voor Sifan! Wat een race, wat een finish, wat een vrouw; Sifan, zesvoudige Olympische-marathonvrouw.

Commentaar van de Eiffeltoren herself:

Ik draag vijf ringen, als een heupriem om mijn breedste onderdeel. Hulde ook aan *Thomas Joli*, de artistiek directeur en *Mathieu Lehanneur*, designer van de Fakkellballon.

Uw scribent scandeert nu met Stromae: *Nous étions formidables* en krijgt prompt op het display de boodschap:

Je smartphone moet afkoelen!

Adriaan Koerbergh (1633-1669) **Eerherstel voor een onverschrokken dwarsdenker**

[Hieronder: het pand in de Oude Nieuwstraat te Amsterdam met het huidige nummer 6, eigendom van moeder Koerbagh, Trijntje Adriaensz, die erachter woonde in het huis De Twee Conijnen op de plek waar nu Singel 49 te vinden is.]

Image: Embassy of the Free Mind

Enkele 'gezuiverde' termen uit het puristische woordenboek van Koerbagh.

Op 27 juli 1668 hoorde Adriaan Koerbagh in de martelkamer van het Amsterdamse stadhuis dat zijn tong met een gloeiende priem moest worden doorboord, zijn rechterduim moest worden afgehaakt, zijn boeken moesten worden verbrand, zijn goederen in beslag worden genomen en dat hij voor dertig jaar in het rasphuis moest worden opgesloten.

Dat was het wrede voornemen dat men had met een van de meest uitgesproken vrijdenkers uit de Nederlandse geschiedenis tegen het einde van zijn korte leven. Adriaan Koerbagh (1633–1669) werd in januari 1633 in Amsterdam geboren als zoon van een plateelbakker (bakker van aardewerk) en een vroedvrouw. Hij was een Nederlands arts, jurist en filosoof maar hij is het meest bekend als een vlijmscherpe criticus van religie en moraal.

Koerbaghs vader overleed al in 1644 maar in de familie waren voldoende financiële middelen aanwezig om zowel Adriaan als zijn wat jongere broer Johannes ((1634-1672) zich onbekommerd te laten ontwikkelen. Adriaan studeerde aan de universiteiten van Utrecht, Franeker en Leiden, en promoveerde in 1659 in de medicijnen en in 1661 in de rechten, telkens te Leiden. Deze veelzijdige Koerbagh – een ware homo universalis - gold van jongs af aan als een radicaal verlicht intellectueel. Hij verwierp zowel de kerk als de staat als onbetrouwbare instituten. Deze anarchist avant la date bekritiseerde onophoudelijk de van overheidswege gebezigde vaak onbegrijpelijke woordenbrij, die vol latinismen en andere woorden van vreemde origine

zat. Theologen en juristen misbruikten dit ondoordringbare taalgebruik om hun macht te handhaven en de man in de straat zand in de ogen te strooien, aldus Koerbagh.

Koerbagh stelde de autoriteit van de rede boven die van dogma's en liet zich daardoor als een vrijdenker pur sang kennen. De Bijbel was volgens hem puur mensenwerk; dogma's als de drie-eenheid en de goddelijke natuur van Christus waren eveneens door mensen bedacht. Tevens stelde hij, in navolging van zijn geestverwant Baruch Spinoza, dat God gelijk is aan de natuur ("Deus sive Natura") en dat er niets buiten de natuur bestaat. Natuur dan niet opgevat als flora en fauna of als een prachtig heidellandschap of als drassige groene weides met weidse panorama's, maar natuur als het eindeloze Heel-Al, de oneindige kosmos tot en met het kleinste mogelijke deeltje en alles wat daar tussenin zit. God is niet iemand boven of buiten onze wereld maar in ons. We kunnen God uit de wereld en uit onszelf leren kennen. In plaats van geloven aan dogma's en het blindelings aanvaarden van Bijbelse geschriften, wordt geloven dan een zaak van weten en zelfervaring. De ware theologie is volgens Koerbagh daarom de natuurwetenschap. Godsdienst is irrationeel en wordt in stand gehouden door bedrog en geweld.

Met zijn pleidooi voor de secularisatie van de Republiek der Nederlanden en beperking van de kerkelijke macht ging hij verder dan Spinoza.

Zo zag hij de van staatswege opgelegde zondagsrust als een voorbeeld van ongewenste inmenging in het praktiseren van het geloof door de bevolking. Wereldlijke wetgeving nam op die manier de plaats in van religieuze voorschriften. Volgens dat beginsel zouden de autoriteiten de joodse gelovigen zelfs dwingend op kunnen leggen hun sabbat op zondag te vieren. Zij waren immers ook onderworpen aan de wetten van de Republiek.

Koerbagh pleitte voor vrijheid van geweten. Naast het belang van individuele interpretatie van religieuze geschriften wees hij ook op het belang van duidelijke en begrijpelijke taal als middel om kennis te verwerven. En religie was voor hem een persoonlijke aangelegenheid waar de staat zich niet mee diende te bemoeien.

abbreviatie, een verkorting, af-korting, korter-maaking.

Abdiceren, ontseggen, af-seggen, opseggen.

Abdye, een geestelijk woon-huys, of geestelijke woning, daer eenige geestelijke afgesonderden, of geestelijke eensaam-leevers, of eensaam-leefsters, in wonen, om als afgesonderde van de weereldsche menschen, te heyliger te kunnen leven.

Abdis, of *abdisse*, een geestelijke moeder, of een geestelijke opzienster over een geestelijke wooning, is een geestelijke maagd, die den opsigt heeft over een deel geestelijke dogters of maagden, die in een geestelijke wooning, als afgesonderden te saamen woenen, om de selven in tugt en regel te houden. Maagd is een Vrouw-mensch, die nog geen man bekend heeft, en nog reyn of maagd daar van is. Geestelijke maagd is, die voor altijd de reynigheyd of onthouding van de mannelijke byslaaping belooft. Maar of se het alle nakomen sonder eens een mannelijke byslaaping te zoeken of te genieten, daar twijffel ik an.

academie, een leer-plaets, of onderwijsplaats, leer-huys, of onderwijs-huys, anders, een land-school, opper-school, of hooge school, gelijkker te Leyden een is, in de welke de weetenschappen, en vrye-konsten geleert worden.

Academie, een schouw-burg, daar men bly-speelen of treur-speelen vertoont.

accent, woord-klank, by-klank, galm, by-galm, dat is, de opheffing, of nederlating des stems in 't uyt-spreken.

Accent, toe-sang.

**Een Bloemhof van alle-
ley liefstijghen sonder verdriet**
geplant door
**Diederich Waarmond / onder-
soeker der waarheyt/**
Tot nut en dienst van al die geen die der nut
en dienst uyt trecken wil.

Of
Een vertaaling en uitlegging van al de Hebzeu-
sche/ Grieksche/ Latijnsche/ Franse/ en andere
kzende bastaart-woorden en twisfen van spze-
ken/die ('t welk te beklagen is) soo inde Gods-
geleertheit/ regtsgeleertheit/ geneeskunst/
als in andere konsten en weetenschappen/ en
ook in het dagelijksch gebruik van spzecken/inde
Nederduytsche taal gebuyght worden/ gedaen
door
M^r. Adz. Hoerbagh/ regtsgeel.
en geneesme.

 NED.
LETTEN

† Amsterdam/
Gedruckt door den Schrijver.
In 't jaer 1668.

Enkele ‘gezuiverde’ termen uit het puristische woordenboek van Koerbagh ‘Een bloemhof van allerley lieflijkheyd sonder verdriet’:

In 1664 schreef Koerbagh *’t Nieuw Woorden-Boeck der Regten*, in 1668 gevolgd door *Een Bloemhof van allerley lieflijkheyd sonder verdriet* onder het pseudoniem Vreederijk Waarmond. Dit laatste boekje was een verklaring van tal van uitheemse woorden. Hierin kende hij aan de Bijbel niet meer waarde toe dan aan de verhalen als Van den vos Reynaerde of Tijl Uilenspiegel. Zulke uitspraken waren tegen het zere been van de religieuze elite van die dagen, de rechtzinnige gereformeerden. Als vertegenwoordigers van een semi-staatskerk waren ze ook al niet enthousiast over het voorstel kerk en staat te scheiden, zoals Koerbagh bepleit.

Hij moest op de vlucht naar de vrijstad Culemborg waar het Hollandse recht niet gold omdat de stad in het bezit was van een Duitse graaf. Koerbagh leefde daar onder de schuilnaam, Pieter Wilte.

Later in 1668 richtte hij zich in zijn derde werk tot het gewone volk en trok hij fel van leer tegen de reformatorische leer: *Een Ligt schynende in duystere plaatsen, om te verligten de voornaamste saaken der Godsgeleerdtheyd en Godsdienst*. Dit boekje werd hem fataal want de drukker onderkende een vermeend ketterse strekking in de tekst, wilde daarvoor niet medeverantwoordelijk zijn en gaf Koerbagh heimelijk aan bij de autoriteiten. Hij werd ogenblikkelijk gevangen gezet. Het uiteindelijke vonnis viel iets minder wreed uit dan de eerdere eis: tien jaar gevangenis, een boete van zesduizend gulden en tien jaar verbanning uit Amsterdam. Uitvoering van de oorspronkelijke eis met marteling in het openbaar zou het volk alleen maar op de gedachte kunnen brengen om Koerbaghs werk te gaan lezen. Een jaar later stierf deze onverschrokken vrijdenker in gevangenschap in het Willige Rasphuis in Amsterdam.

Samenvattend zouden we Koerbagh kunnen zien als een man met een uitgesproken (religieuze) missie:

redelijkheid en verlichting naar een breed publiek brengen en mensen kritischer en mondiger maken, speciaal in kwesties van geloof en godsdienst. Hij hoopte vrede te stichten onder de godsdiensten door te laten zien wat een op de rede berustende godsverering inhoudt.

Hoe is de hardvochtige bestraffing van deze vredelievende dwarsdenker te verklaren?

Stond Amsterdam dan niet bekend als een oase van tolerantie? Bart Leeuwenburgh, de biograaf van Koerbagh, schrijft zijn veroordeling toe aan opportunisme. “Met een vrijspraak of een relatief milde straf zouden de regenten zich de woede van de predikanten van de publieke gereformeerde kerk op de hals hebben gehaald.” De regenten toonden zich opportunistische weifelaars en maakten hun spotnaam, “waggelmussen”, volledig waar.

Uiteindelijk is Koerbagh's boek dat in de zeventiende eeuw niet verschijnen mocht, in 2014 alsnog uitgegeven. Het is hertaald door Michiel Wielema en draagt als titel *Een licht dat schijnt in duistere plaatsen*.

'Maar eerst moesten alle verzinsels worden opgeruimd en dat deed hij in *Bloemhof* en *Een Licht* met kracht van argumenten en niet eerder getoonde vrijmoedigheid', schrijft Wielema (p. 239).

Enige tijd geleden is er via het Vrij-uitzicht-magazine in Amsterdam een petitie gestart waarin de gemeente Amsterdam wordt opgeroepen om Adriaan Koerbagh postuum te rehabiliteren en een gedenksteen voor hem te plaatsen dan wel een laan of straat naar hem te vernoemen.

Is dat ook niet iets voor Goirle of Tilburg? "Ons adres is Koerbaghplantsoen 36." Het zou goed klinken.....

.....

Geraadpleegd of geciteerd uit:

Bart Leeuwenburgh, *Het noodlot van een ketter Adriaan Koerbagh 1533-1669* (Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2013);

M.R. Wielema *Adriaan Koerbagh (1632-1669)* in: *The Dictionary of seventeenth and eighteenth-century Dutch Philosophers*, Vol. 2 K-Z (Bristol UK : Thoemnes Press 2003), 571-73;

Adriaan Koerbagh, *Een licht dat schijnt in duistere plaatsen Een verheldering van de voornaamste kwesties van theologie en godsdienst* hertaling: Michiel Wielema (Nijmegen: Uitgeverij Vantilt 2014);

Hannah Laurens, *De rede: bron van geluk voor iedereen Inleiding tot de filosofie van Adriaan Koerbagh 1633-1669* (Nijmegen: St Andrews en Uitgeverij Vantilt 2019);

Gegevens uit de tentoonstelling 'Eerherstel voor een dwarse denker: Adriaan Koerbagh 1633-1669' plaats: Spinozahuis in Rijnsburg, bezocht op 4 februari 2020.

Beeld krijgt WeerWoord

Ronde rug, rechte rug

*Ellen van Dijk, wielrenner
Fotograaf Cor Vos*

Het duurde een tijdje, voordat ik door had, wat er zo speciaal zou kunnen zijn aan deze opname. Aan het thema lag het niet, wielrenners worden vaak genoeg in het vuur van de strijd gefotografeerd. En een geheime of verdeckte boodschap kon ik er niet in vinden. Na lang turen werd me pas duidelijk, dat ik met al dat kijken beloond werd. De plaat liet ongetwijfeld hét momentum zien, meesterlijk in zijn context vastgelegd.

Ellen van Dijk was in 2022 op deze plek gearriveerd om stevig zaken te doen in de Australische tijdrit, het sluitstuk van de zes onderdelen van de omnium bij het baanwielrennen. Fotograaf Cor Vos (Gettyimages) heeft zijn kans schoongezien. Waar is het meer waar, dat mens en machine kunnen samenwerken?

Beide zwarte wielen zijn windvrij gemaakt, de brede banden ogen vertrouwen-wekkend en daaroverheen, met de rondingen van haar fiets mee, kromt zich het gladde bovenlijf van Ellen van Dijk. De topwielrenner lijkt in gepeins verzonken over de mirage die lonkt; een podiumplaats. Een volmaakt beeldrijm, deze foto.

Het beeld ziet er zo uit, dat Ellens niet-gehandschoende handen zich ontspannen overgeven aan het stuur en dat haar gehelmde hoofd een rustige plek tussen haar armen heeft gevonden. Natuurlijk, het hoofd bevindt zich tussen de armen, maar, wat een intens ogenblik is hier trefzeker geschoten. De toeschouwer is er *just in time* getuige van.

Lisette van der Geest, verslaggever van de Volkskrant beschrijft (27-07-'24) de succesvolle 37-jarige in bewonderende termen. De sportvrouw heeft het laatste jaar zware persoonlijke tegenvallers op haar bordje gekregen. Desondanks heeft zij het klaargespeeld zichzelf in mega-korte tijd weer tot topfit op te krikken. Ze had alle vertrouwen in haar eigen kunnen tijdens de Olympische Spelen van Parijs '24. Ze voelde zich even-wichtig, verklaarde ze in het interview en dat heeft fotograaf Cor Vos zonder mankeren naadloos verbeeld.

*Marit Bouwmeester, zeilster
Fotograaf Christophe Simon*

Was hierboven alles rond en nog eens rond te midden van een rechtlijnige omgeving, het beeld hierna, van Christian Simon, ook van bureau Gettyimages, laat je iets totaal anders beleven.

Marit Bouwmeester (36), dé zeiler onder de zeilers, dé kampioene Laser Radial aller tijden, is zojuist van puur geluk overboord gesprongen om afkoeling te zoeken en haar zege te vieren. We zien haar ruggelings in de gol-ven drijven, naast het platte scheepje, dat zij tijdens de competitiedagen naar haar hand zette en bedwong.

Ze koestert haar Laser, dat spat van de foto af.

Voorheen heette haar klasse *Laser* en daarna *Laser Radial IICA6-klasse*. Het gestroomlijnde vaartuigje doet denken aan een elegant gevormde surfplank met ondiepe kuip, in fraai stralend wit, een hebbedingetje voor helden. Nee, nog niet wegglijden, lekker doorhangen. Marit kijkt van onder haar cap breed lachend omhoog, misschien ziet ze nog enkele zeiltjes, maar die zijn van de concurrenten

die zij domineerde en tenslotte onstuitbaar van zich heeft afgeschud. De wedstrijdcommissie had de race intussen al afgevlagd, omdat de wind was gaan liggen, zodat het Marit was, die de gouden Plaque de verte zag glanzen.

Het is niet eenvoudig, opnames van dergelijke pijlsnelle scheepjes te maken. Hoe krijg je ze scherp in het vizier, ondanks je perfecte materiaal, midden in een wirwar van ranke mededingers, kriskras in het rak. Ze lijken op elkaar als druppels water en proberen elkaar natuurlijk zoveel mogelijk de loef af te steken.

Gelukkig staan de namen van de strijdende landen met enorme letters in het grootzeil. Een nuttige hulp voor de jongleur achter de camera. En dan, die snelheid, die chaotische run bij het rondenvan de boeien, de onverwachte koerswijzigingen en vooral; nergens een vast punt voor de fotograaf om op te centreren.

Een reuze uitdaging voor Christophe Simon. Toch, zo te zien, was het geen onoverkomelijke barrière. Hij heeft het kunstje glansrijk geflikt; de onoverwinnelijke vrouw heeft zich op een rustiger moment door het tele-oog van de camera laten vangen. Blij. Een pracht van een opname, die getuigt van tot rust gekomen vechtlust. Hoe?

De waterlijn van het vaartuig loopt parallel met Marits lange, rechte rug-lijn. De koningin van de Laser Radial is daarnet van louter geluk overboord gesprongen met zeilpak en al. Zo intens tevreden was ze met haar eremetaal. Het linker vuistje steekt boven het water uit, triomfantelijk gebald, de andere arm en hand leunen in volle lengte op het gangboord. Het portret laat zien, hoe Marit de Nederlandse Radial-natie in boot en water hooghoudt. Net als eerder hierboven beschreven, maakte de fotoreporter een beeldrijm van deze foto.

Met die bedoeling is de plaat in horizontale lagen opgebouwd, de uitsnede is gewiekt voor mekaar. Wat essentieel is wordt in beeld gebracht, de context is hier volstrekt onnodig. Je krijgt het gevoel, dat Marit je met zich meetrokt door de golf, háár grandioze golf. Een gevoel dat ze wil delen, dat vertellen haar ogen. De fotograaf geniet met haar mee, en dat zie je. Christophe Simon koos ervoor, de kampioene via deze sprekende compositie tot vlak bij haar fans te brengen, met zijn *happy telelens als tool*.

DE SCRIPTIE

Aan de lezer. In onderstaand hoofdstuk uit de roman *Jouw stekelige woorden* raakt de hoofdpersoon van het rechte pad. Hij gaat een scriptie schrijven voor een studente met tijdgebrek. Het telefoongesprek met die opdracht is *tot de zin*: 'Dan wordt het moeilijk' waar gebeurd. Het vervolg is fictie. In tegenstelling tot de hoofdpersoon Vincent Haman heeft de auteur van dit stuk de opdracht geweigerd.

DE SCRIPTIE

Toen ik al geruime tijd in de ziektewet zat, werd ik opgebeld door iemand met een raar Brabants accent die niet wilde zeggen, hoe hij heette of voor wie hij werkte.

Jij bent toch Vincent de Man, zei de stem in de telefoon.

Vincent Haman zei ik, Haman.

Ja zei de stem. De Man. Precies. Je geeft toch les?

Met wie spreek ik, vroeg ik.

Nederlandse les, vervolgde de lijkzame mannenstem.

Ik gaf wel geen les meer, maar het leek me verstandig om de man in zijn waan te laten, dus ik herhaalde: Met wie spreek ik?

Laten we zeggen dat ik spreek, zei de stem. En dat jij luistert. Kun je wat geld verdienen. Wie wil er niet wat geld verdienen? Met schrijven. Je kunt toch schrijven?

Ze zeggen dat je goed kunt schrijven.

Ik luister, zei ik.

Kijk, dan kan ik praten, zei de stem.

Er is iemand, zei de stem, die voor ons werkt en die moet een scriptie schrijven voor de opleiding. Maar die heeft geen tijd voor die dingen. Dus dachten we aan jou. Dat jij die scriptie schrijft.

Dat ik een scriptie schrijf.

Dat zei ik, zei hij.

Voor een student?

En dan betalen we goed. Geen probleem.

Dat kan ik niet maken, zei ik.

Ik zei dat je moet luisteren, zei de man. Tot ik een vraag stel. Wat gaan we doen? We sturen je de synopsis, dat je weet waar het over moet gaan. Daar hebben ze bij die opleiding regels voor. Moeilijk woord synopsis. Dan ga jij die scriptie maken volgens die regels.

Nee, zei ik.

Tata, zei de stem. Wel degelijk. En je moet een beetje opschieten, want er is al een tijd niks aan gedaan en dat ding moet over drie weken ingeleverd worden, zodat die meid haar diploma haalt, want dat heeft ze thuis beloofd. Daar rekenen die oudjes op.

Dat ga ik echt niet doen, zei ik.

Komaan Man, zei de stem. Niet zeiken. Wat verdien jij nou per maand op die school?

Genoeg, zei ik.

Nog geen drieduizend gulden netto. Doen wij drieduizend voor de scriptie. Belastingvrij natuurlijk.

Nee, zei ik.

Nee kan niet. Ik hoef alleen ja.

Denk het niet.

Denk het wel.

Ik doe het niet, zei ik.

Dan wordt het moeilijk, zei de man. Want dan komen er problemen.

Problemen?

Ja, problemen.

Problemen.

We hebben zo, wat informatie, zei de stem. Daarom bellen we jou op. Zeg maar dat iemand bij ons jou goed kent!

Wie dan?

We gaan geen namen noemen. Ik niet en jij niet.

Die mij kent?

Die jou kent van één of andere werkweek.

Werkweek?

Aan de andere kant van de lijn bleef het even stil.

Werkweek, zei ik weer.

Als de sterren daarboven stralen, dan gebeurt er wel eens wat, zei de man.

Waar slaat dit op, dacht ik.

Hoeft niet iedereen te weten, vervolgde de stem. Alleen jij en wij. Als jij die scriptie schrijft, krijg jij drieduizend. Jij blij. Wij blij.

Nee, zei ik. Nee.

Zeg het maar, zei de man. Dan ligt er morgen een briefje bij je baas.

Dat moet ik niet hebben, dacht ik, dat er een brief bij mijn oude school terecht komt.

Voor wie is die scriptie, vroeg ik.

Geen namen, zei de man. Jij schrijft dat ding. Zo helpt de een de ander. Jij hebt wel ergens zo'n scriptie liggen. Beetje aanpassen, zo klaar.

Als het uitkomt, dan

Komt niet uit.

Ah, kermde ik.

Goed, zei de stem. Aan de slag. En lul er niet over.

De volgende dag lag er al een map op de mat.

Eén van de blijkbaar door de studente met een roze viltstift gemerkte, op een lijst genoemde onderwerpen was: Een belangrijk aspect/thema in het dramatisch werk van Hugo Claus bijvoorbeeld: Het vrouwbeeld in zijn vroege toneelwerk. In de marge stond gekrabbeld: Een bruid in de morgen, Suiker, Vrijdag, De Spaanse hoer. Ah, ja, alleen toneelstukken, allicht. Beperk je focus, verbreed je inzicht. De vrouw in het hele werk, laat staan het leven, van Hugo Claus zou eerder de omvang van een wetboek dan van een scriptie vergen. Er was een synopsis bijgevoegd, geschreven in een wat onhandige stijl. De synopsis was goedgekeurd met de opdracht dat het thema in de tijd moest worden gekaderd door het vrouwbeeld tegen het licht te houden van de toenmalige dramaturgische conventies ten opzichte van het preliminair feminisme. Met de roze viltstift was een groot vraagteken achter deze woordencombinaties gezet.

Ik kon aan de slag. Je weet toch dat ik een afstudeerscriptie heb geschreven over *De Verwondering*. Die ging over een overspannen leraar die het spoor volgt van een vrouw, natuurlijk een vrouw. Dat leidt hem naar een kasteel, waar hij terecht komt bij de herdenking van een officier van de Vlaamse SS. Het spoor ruikt naar brand en belladonna. De geur van de oorlog en de geur van de vrouw. Het thema verbaasde me niks. Bij Claus geen bedeesde meisjes met bloesjes op de wangen, maar straatkatten, zwakbegaafde fabrieksmeiden en hoeren- madammen. Geen wonder dus, dat hij trouwde met Sylvia Kristel, hoofdperson van de nouvelle vague vaselinefilm *Emmanuella*. De sensatiemagazines dachten dat Emmanuella echt bestond. Een fictief personage neemt de identiteit over van de speler. Je kunt dan net als Swiebertje nooit meer een andere rol spelen. Vandaar al die vervolg Emmanuella's.

Ik had die scriptie niet moeten maken. Door de telefoon rook het al naar schimmel en bederf. Ik had het kunnen weten. Maar ik was toen, zeiden ze bij de ziektewet, burn-out. Hoefde niet te werken. Kon, als ik wilde de hele dag lezen, schrij-

ven of zuipen. Ik moest iets aan de storm in mijn hersens doen. Dus die scriptie kwam me redden uit de leegte, alsof ik opnieuw student was. Dacht ik.

Verwondering is het begin van alle kennis. En wie kennis vermeerdert, vermeerdert smart. Maar als je niets nastreeft, doof je uit. Ik zat toch al in de zooi. De inhoud was geen probleem. In mijn archief zaten meerdere mappen zo dik als telefoonboeken met documentatie over het werk van Hugo Claus. Ik hoefde de deur niet uit. Wat artikelen erbij verwerken over het pre-feministische beeld van de vrouw in de literatuur en enkele citaten strooien, niet te veel vanzelf, want het mocht ook niet te bestudeerd over komen. Dus hier en daar wat onhandigheden in de zinsbouw en enkele taalfouten inbouwen. Ik zou in het nawoord de moeder kunnen bedanken voor het nakijken van de spelling. Toch een kofschip gemist, zou haar docent denken. Het moeilijkste was de wat kreupele stijl van de synopsis te volgen. Dat kostte me nog de meeste tijd. De eerste en enige versie stuurde ik naar een postbusnummer van B.V. Spotmedia in B***. De anonieme stem belde me drie dagen later op.

Klusje klaar, zei de man. Over drie weken uitslag. Bij een voldoende, komt er een pakketje in je brievenbus. En klep toe. Ik heb niet met jou gepraat en jij niet met mij. Ik ken jou niet en jij mij niet.

Waarom liet ik me manipuleren? Ik kon mijn baan kwijtraken, maar die stond toch al op de tocht. Ze gaven me snel verdiend geld. Later stuurde ik nog een brief naar dat postbusnummer met de vraag of ik de beoordeling van de scriptie mocht weten. Ik had mijn adres duidelijk in de linkerbenenhoek gezet al wisten ze toch wel wie ik was. De brief kwam, wat ik al vermoedde, ongeopend terug. Adres onbekend. Ik nam me voor te achterhalen, wie zich verstopte achter die Sportmedia. De scriptie moest bestemd zijn voor een oud-leerling, iemand die geen tijd had om te studeren omdat ze in de escort business of in de topsport zat. Misschien was het Roekie wel. Ze was maar één keer meegegaan op een zomerkamp. Ze zat toen -ironisch genoeg- in de keukenploeg*. Maar ik had haar nauwelijks gezien, want ik was hele dagen weg om een speurtocht uit te zetten. Misschien had ze wat verhalen opgevangen. Er circuleren altijd geruchten. De roddels groeien uit tot sterke verhalen en de verzinsels vervangen de feiten. Identiteiten worden verwisseld. Had ik te weinig oog gehad voor het preliminair feminisme? Was het wraak? Een val? Ik had geen idee. Maar hier kwam de dreiging uit de onderwereld. Ik wist dat criminele kringen misbruik maken van roddels of aantijgingen verzinnen, waarmee ze mensen in een kwetsbare positie kunnen

chanteren. Het is het wormgat, het gat in de ruimtetijd, waardoor de criminele wereld de bovenwereld binnendringt als schimmeldraden in een vochtig huis.

[*In het boek is Roekie de antagonist van Vincent. Ze leed rond haar 15^e aan anorexia.]

De 'Scandinavische' puzzel

Tot het speelgoed, waarmee wij, kinderen nog, ons amuseerden, behoorde een puzzel die in pasteltinten was uitgevoerd. De puzzel toonde de Scandinavische, noordelijke landen. De talrijke steden, dorpen, zeeën en meren, die ruimschoots tot onze verbeelding spraken, waren erop weergegeven. Graag legden wij de puzzel. Voor ons geestesoog en geassisteerd door de gave van onze rijke kinderlijke fantasie stelden wij ons in geuren en kleuren de steden, dorpen, zeeën en meren met magische en wonderlijke namen als 'Uppsala' voor. Zo kwamen deze tot leven en namen ze een werkelijke en levendige vorm en gestalte aan, hoewel wij de Scandinavische landen in onze lange levens nooit hebben bereisd.....

Toverballen

De brug die het zwarte water van het Wilhelminakanaal overspant en waarover een flinke verkeersstroom dagelijks zijn weg zoekt, heft vier trotse pijlers ten hemel. Zij moet al in de jaren van mijn jeugd een forse indruk op me gemaakt hebben. Merkwaardig genoeg (maar dit kennelijke feit is omhuld door de schaduwen die ons verleden omgeven, waardoor dit zich weinig leent voor een duidelijke en welomschreven waarneming) moet zich eens in de nabijheid van de genoemde brug aan de Nieuwe Bosscheweg een merkwaardige automaat bevonden hebben, speciaal voor kinderen ontworpen, waaruit je op inworp van een muntstuk een 'toverbal' kon verkrijgen die in je mond smolt en dan verschillende bonte kleuren liet zien. En zo meen ik eens, op mijn wandeling met Vader, getrakteerd te zijn op zo'n wonderlijke bal....

Een gedicht belicht (7): 'Man in de stoel (Henri de Braekeleer)'

De veel te jong overleden dichter en essayist Bernard Dewulf (1960-2021) heeft niet alleen heel veel opstellen over visuele kunst geschreven, in een aantal gedichten heeft hij ook direct schilderijen of beeldhouwwerken uit hun museale context losgeweekt. Hij heeft een 'Strijkster' van Rik Wouters (1882-1916) in woorden tot leven gebracht, een 'Zelfportret met blauw schrift' van Leon Spilliaert (1881-1946) in woorden gevat, en een schilderij van De Braekeleer (1840-1888) her-schapen. Dat schilderij, 'Man in de stoel', behoorde tot de reeks van 42 werken die de schilder tussen 1869 en 1876 aan de Brusselse kunsthandelaar Gustave Coûteaux bezorgde. Het schilderij toont een deel van de vergaderzaal van de Antwerpse brouwersgilde op de eerste verdieping van het Waterhuis of Brouwershuis. De Braekeleer heeft vooral interieurs geschilderd die verwant waren aan dat van 'Man in de stoel'. Voorts heeft hij een aantal kleine stillevens en landschappen vrij realistisch verbeeld.

Maurice Gilliams (1900-1982) heeft tussen 1936 en 1939 een uitvoerig essay geschreven over dat schilderij: *Inleiding tot de idee Henri de Braekeleer*. In dat essay verwijst hij onder meer naar overeenkomsten met het werk van James Ensor (1860-1949), en hij verwijst terecht naar de impressionist Jacob Maris (1837-1899). Een volkswrouw van De Braekeleer confronteert hij met de tekening 'Sorrow' van Vincent van Gogh (1853-1890), en hij verwijst nu en dan ook naar Johannes Vermeer (1632-1675). Gilliams heeft erop gewezen dat De Braekeleer nooit dichterlijk te werk is gegaan om zoals Lourens Alma Tadema (1836-1912) 'historisch-archeologische' taferelen te schilderen. De essayist heeft het echter vooral over de stilte in het werk van De Braekeleer, over de eenzaamheid die er tot uiting in komt. Maar hij benadrukt vooral dat schrijvers – ook essayisten – zelfs wanneer ze over kunst van anderen schrijven, vooral hun eigen geestelijk ik verwoorden. In zijn essay heeft Gilliams het ook over de oude stad Antwerpen, over de huizen en de haven, en hij zoekt daarbij zelf de stilte op, zoals die door De Braekeleer werd verbeeld. Het essay wordt ingeleid met een citaat uit het werk van de Franse schrijver Auguste Villiers de l'Isle-Adam (1838-1889) '*Sous la voile de ce dont il parle, nul ne traduit, n'évoque et n'exprime jamais que lui-même*'. En om de stilte in het werk te benadrukken, herinnert hij aan de eeuwige en verschrikkelijke stilte van de natuurkundige en filosoof Blaise Pascal (1623-1662). Die stilte, die 'in hemzelf verblijft' houdt, heeft De Braekeleer gevat in een 'absolute roerloosheid'. Die typering gaat alleszins op voor het schilderij 'Man in de stoel'.

De dichter Bernard Dewulf heeft dat schilderij – en de eenzaamheid ervan – niet

alleen gevat, hij heeft die ook beschreven op de manier die volgens Gilliams voor elke beschrijving geldt: het gedicht gaat niet alleen over het doek, het gaat in de eerste plaats over de dichter. Het schilderij toont een man van middelbare leeftijd die het naar links hellend hoofd met de linkerhand steunt. Hij draagt een grote hoed en is aangekleed om naar buiten te gaan, en toch rusten zijn voeten op een kussen om die te beschermen tegen de koude vloer, of om een andere, onduidelijke reden. Anderzijds is het venster geopend om hem van voldoende frisse lucht te laten genieten of te vermijden dat hij indommelt. Zo koud kan het dus niet zijn. Hij zit dicht bij een wand die met goudleder bekleed is, en boven hem hangt een schilderij en een klein beeldhouwwerk. Het is een werk dat meer achttiende-eeuws dan negentiende-eeuws aandoet. Hoe heeft Bernard Dewulf dat tafereel vertaald?

Het raam staat open op de middag.
Ik dommel weg in een stoel.
Ik wacht op iets, maar geen idee.
Zojiust ben ik geschilderd,
Zo dommel ik nog eeuwen mee. (Dewulf, 224)

Het schilderij wordt vrij zakelijk weergegeven. Wie nooit het werk van De Braeकेleer heeft gezien, kan zich wel ongeveer inbeelden hoe het eruitziet, ook al is dat dan een vlugge ingebeelde voorstelling aan de hand van vijf versregels. Dat de man wegdommelt, is een indruk die door het naar links hellend hoofd wordt gewekt. De kleuren, het lijnenspel van de vloer en van de glas-in-lood-vensters blijven in het gedicht aan de blik onttrokken, maar om een globale indruk te krijgen van De Braeकेleers creatie zijn die picturale elementen niet noodzakelijk – wel om de periode en de tijdgeest te ontdekken waarin het schilderij is ontstaan. Gilliams heeft in zijn essay de nadruk gelegd op het feit dat het om een vervlogen tijd ging, en die stelling wordt bevestigd door de laatste versregel van Dewulfs gedicht. In dat vers wordt het woord eeuwen gebruikt, eeuwen die zich na het schilderen zullen afspelen.

Veel opvallender dan de vrij sobere verwoording die de essentie van het tafereel weergeeft, zijn het grammaticaal onderwerp en de persoonsvorm die vanaf versregel twee het tafereel gestalte geven: *'Ik dommel weg in een stoel.'* De man van middelbare leeftijd neemt in het gedicht zelf het woord, en hij stelt onomwonden dat hij indommelt. Daarover behoeven de lezer en de kijker zich niet

meer het hoofd te breken. De geschilderde man weet niet op wat hij wacht en bevestigt dat hij zopas met wat verf is vereeuwigd, waarna hij nog eeuwen mee zal dommelen. Maar is het onbewogen onderwerp van het schilderij wel aan het woord? Het schilderij is geen grafkamer waarin de geheimen van een mummie na eeuwen worden onthuld. De indommelende man kan na eeuwen nog bezwaarlijk zelf aan het woord zijn. Toen de schilder hem observeerde, zweeg hij al. In het gedicht vertegenwoordigt het *lyrisch subject* – het sprekende ik – zowel de man met de merkwaardige hoed als de dichter die zelf de oude vergaderzaal is binnengedrongen. *Man in de stoel* (Henri De Braekeleer) maakt op overtuigende wijze waar wat Gilliams in navolging van Villiers de l'Isle-Adam heeft gesteld. Schrijvers schrijven altijd over zichzelf, ook wanneer ze over iemand of iets anders schrijven. Het lyrisch subject in het hier belichte gedicht is veel meer dan een structureel element of een woordspeling. Niet alleen de figuur die De Braekeleer geschilderd heeft, kan nog eeuwen mee dommelen in een museumzaal, ook de dichter, die tijdens het schrijven als het ware een transsubstantiatie heeft ondergaan – de gedroogde verfstrepen en vlekken zijn een levende mens geworden –, kan nog eeuwen mee dommelen in bibliotheken en het collectief geheugen, ook al is transsubstantiatie in strijd met de aristotelische substantieel en het besef dat verf en een levend wezen gekenmerkt worden door verschillende *accidentia* of bijkomende eigenschappen (zie Pranger, 99).

Het gedicht is *performatief* zoals de woorden *hoc est enim corpus meum* (want dit is mijn lichaam) tijdens de eucharistie. De woorden hebben geen beschrijvende functie, ze bewerkstelligen iets. Zoals in de gedichten 'Middelheim' (Dewulf, 163) en 'Strijkster (Rik Wouters)' (Dewulf, 222) verdringt 'zijn' in de laatste versregel 'er-zijn'. 'Zijn' en 'tijd' drukken een continuüm uit, dat nooit in zijn totaliteit waargenomen kan worden. In het dagelijks leven moet men vrede nemen met een geïsoleerd beeld of een indruk van het 'er-zijn'. In de gedichten van Bernard Dewulf wordt die beperking opgeheven en daardoor duurt het 'zijn' van de figuren – zoals ze ooit waren – nog altijd voort, dansend op één been, strijkend in een huiskamer of zittend in een stoel. Op die manier zijn de schilderijen en de gedichten tijdloos, ze maken deel uit van een ononderbroken scheppingsverhaal, waarin het lyrisch subject aan de wetmatigheden van de kalender en het fotoalbum ontsnapt, geheel en al in overeenstemming met de opvattingen van Ludwig Wittgenstein (1889-1951), die in zijn latere filosofie benadrukte dat elk taalspel – en poëzie is een taalspel om te (over)leven – zijn eigen *grammatica* heeft (zie Grayling, 106-113). Precies door het *performatieve* karakter van het gedicht is de door Bernard De-

wulf verwoorde transsubstantiatie poëtisch logisch.

Literatuur

Bernard DEWULF (2024²) *Licht dat naar ons tast. Verzamelde gedichten*. Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact.

Maurice GILLIAMS (1976) *Inleiding tot de idee Henri de Braekeleer*, in: *Vita Brevis. Verzameld werk II*. Brugge/De Haag: Orion/Scheltens & Giltay, 239-320.

A.C. GRAYLING (2006) *Wittgenstein*. S.l.: De Morgen. (Kopstukken Filosofie, vertaald door Tjalling Bos.)

Burcht PRANGER (1994) God, in: Manuel STOFFERS, red. *De middeleeuwse ideeënwereld, 1000-1300*. Hilversum/Heerlen, Verloren/Open universiteit, 93-116.

HAIKURISMEN

DE NEUS VAN DE CLOWN

De oppas opa
vroeg subsidie, hij moest op
de kleintjes passen.

Een zendmast met een
vuurrode hanenkam zendt
zijn eigen brand uit.

Door niets te doen deed
hij er alles aan om zijn
doel te bereiken.

Een boom die niet meer
uitloopt maar stilstaat is een
uitgeholde boom.

HOF VAN EDEN

Lees me, zei ze, nu
ik wil, hij zei: wacht, ik zoek
even naar mijn bril.

Al haar fruit kon hij
wel zoenen, het meest haar pruim
en haar meloenen.

Vrijen deed ze met
plezier, dan riep ze: kom we
gaan weer, speelkwartier.

Een haremhouder
schaakte de mooiste stukken
voor zijn collectie.

NA DE PIEP

Weg zijn de zwanen
van het zwanenmeer, dus zijn
er geen zwanen meer.

Het vogelbekdier
legt eieren, zoogt, vliegt niet,
een vreemde vogel.

Ontwaarding van de
goudvink en zilverreiger
leidt tot koperwiek.

Lijster, troubadour
in de parken, houthakker
specht roffelt de maat.

N.B.

Een haikurisme is een bondige, vaak lichtvoetige spreuk (aforisme) of woordspe-
ling in de vorm van een Japanse haiku; gekleurd door humor, ernst, understatement, verbeelding, tegenstelling of paradox.

K.H.

Een leegte vol gelijkvormigheid

Gedichten bij de schilderijen van Edward Hopper

13. Mensen in de zon

oog in oog
met de overkant
zitten vier-op-een-rij
en nog zo een
tegenover een leegte vol
gelijkvormigheid

als iemand zich beweegt
zoeken schaduwen
achterwaarts hun heil
in gelijkvloerse
schijnbewegingen

mensen
mengen zich moeiteloos
tot een grijze formule
in de zomerzon

als je wilt weten
wie wie is
kun je het lezen
in de reisfolder

14. Tweede etage in zonlicht

ze zitten op het balkon
wezenloos elkaars spiegelbeeld
te zijn

twee vrouwen
en het decor doet niet anders

ergens zitten
fracties van verschil
maar de uitkomst is dezelfde:

de zon schijnt voor beiden
even pijnlijk koud

er is geen deur die openstaat
geen vlag die uithangt
geen vogel die fluit

maar pas op
er is vast een geile tuinman
in de buurt

(want kijk
er komt een schoorsteen
recht omhoog
het beeld binnen)

meisje met je mooie borsten en benen
val niet over de balustrade

Gedichten

Volledigheid

Schittering van water
opkomend onweer
vals licht over het meer
het schuiven van tijd

de eerste windvlaag
een krakende tak
het bewegen van bomen
een opvliegende vogel

alles is hier aanwezig
aanraakbaar volmaakt
ademt stilte die huivert
leven vertraagt

om de plek vol leegte
die jij achterliet

het onweer trekt over
maar jij bent er niet

Volmaakt onvolmaakt

Haar boek is uit
geen nawoord, geen vervolg

op haar gezicht ligt haar verhaal
in lijnen uitgetekend

een zuster sluit haar ogen
en doet wat moet gedaan

de dag waait dicht
de nachtwake begint

en duurt tot in de morgen
wanneer zij niet meer op zal staan

haar boek gesloten blijft
een leven is geleefd

een kort verhaal waaraan
zij maar twee jaar geschreven heeft

Speelveld

Voldoende schrijflicht, stoel en tafel
genoeg uitzicht op de tuin
met vijver, heesters, bomen

dat hele tafereel met gesloten ogen
uitgeveegd en teruggedacht tot
maagdelijk wit onder mijn hand

open gebied verdeeld in velden
acht maal acht waar wordt gespeeld
om niet, eerst nog bezet met leegte

stilaan bevolkt door paarden, pionnen
lopers, torens, een koning en een
koningin als tijdelijke bewoners

die elkaar niet naar het leven staan
waarbij geen veldslag woedt en er
geen winnaars of verliezers zijn

Gaza-Stad

In de stofsluiers over het puin
van de kapot geschoten stad
wordt de wanhoop vloekend verstikt

de godvergeten waanzin grijpt
onverzadigbaar om zich heen
verbrandt, verminkt, vernietigt

stemmen van overlevenden staan
als lichtkogels aan de lucht

voor wie dit ziet op afstand
is er geen ander antwoord dan
een machteloos waarom

vraag die zichzelf beantwoordt
met een verlamdend het gebeurt
en het is er nooit niet geweest

De Kaïns en de Abels zijn van
alle tijden, hoelang nog zal de zucht
naar dood sterker zijn dan het woord

Gedichten

Ijzig

Een koude wind waaide uit het noorden.
Een man was onderweg uit het zuiden.
Hij kwam aangereden over de heuvels.
En naderde langzaam de oever van de rivier.
Ijzig was de dag.

Hij ging naar het huis.
Klopte op de deur.
En stapte het huis binnen.
Hij zag zijn vader liggen in een plas bloed.
En zijn zuster, zijn broer en zijn moeder.
Zij zagen er vreselijk uit, afgeslacht.
Ijzig was de dag.

Hij begroef zijn naasten in de tuin.
En plantte vier kruisen in de aarde.
Vier kruisen in het lemige zand.
Hij vertrok naar de rivieroever.
En begon naar het noorden te rijden.
Ijzig was de dag.

Kort na deze verschrikkelijke gebeurtenis.
Kreeg de man een droom.
Hij zag de moordenaar die uit het noorden kwam.
De vreemdeling liep langzaam naar de rivieroever.
Ijzig was de dag.

De moordenaar ging naar het huis.
Hij klopte op de deur.
En stapte het huis binnen.
Hij bracht de vader om.
Hij maakte de zuster, de broer en de moeder af.
Ijzig was de dag.

Niet lang na de droom.
Werd een man gevonden bij de rivieroever.
Bloedig afgeslacht.

geïnspireerd door de tekst van The End, Jim Morrison (The Doors)

Om het even

Zie je die man daar? Nee.
Die man ginds met een gele sjaal om.
Ja, dat is mijn vriend.
Oh, ik dacht die andere.

Vis jij hier al lang?
Nee, hoe zo?
Jij lijkt mij een liefhebber.
Ja, maar niet van vis.

Kunt u mij de weg wijzen naar de hoofdstraat?
Ja, het is vlakbij, hier de hoek om.
Oh, daar kom ik net vandaan.
Nou dan weet u de weg.

Zag je hoe groot die hagelstenen zijn?
Ja, zo groot als golfballen.
De harde of de zachte.
Je zou ze maar op je hoofd krijgen.

Mevrouw, is deze broek afgeprijsd?
Ja, er zit vijftientig procent korting op.
Dat gaat dus van de prijs af?
Ja, door de korting is ie afgeprijsd.

Het zit op een draad en is groen.
Weet je wat het is?
De vorige keer zei je dat het groen is.
Goh, jij hebt wel een ijzersterk geheugen.

De vriendin van opa is pas 16 jaar.
Nou, ik wou dat ik ook nog 16 was.
Hoe zo?
Dan had ik nog al mijn haren en streken.

Zo dat is een leuk wagentje.
Wagentje? Een auto met turbomotor.
Dat zou je niet zeggen.
Nee, het was eens wel zo.

Wil jij een gekookt eitje?
Ja, lekker.
Zacht of hard gekookt?
Nou, doe maar gebakken dan.

Het is allemaal om het even.
Hoe ook opgeschreven.

Gedichten

op zicht

we namen een camera mee
als derde oog, al vroeg
het bos in niet om bewijzen

haar schoenen kraakten
ik zou er niet op willen lopen
ze stond stil toen ze zei:

“kijk, deze boom lijkt op
een vrouw, hier zijn haar benen,
daar haar armen, borsten, hoofd”

ik zweeg, dacht andersom
dat elke vrouw een boom is
met kruin en wijde takken

want wie haalt water
uit de grond, geeft adem
zingt een wiegelied?

we vonden vrouwen
en evenveel bomen
we legden niets vast

Eierhortje

Tussen de la met knikkers, vooral kattenogen,
en de la met monsters van papier heb ik
de la der laden ingericht. Het zingt in mij

wanneer jij weer bent geweest en me
- zonder dat je het weet – de zon bracht.
Neem nou eierhortje, nooit hoorde ik

iemand dat woord zeggen en ook nooit
zo zeggen, die sprong, dat huppeltje
dat je stem daar maakt, ik dwaal af

dat hoort erbij, bij dit gevoel, zoals
je egel zei, molton, vanille. Woorden
uit jouw mond voel ik op mijn huid

ook al zit er een tafel tussen. Als
je weg bent, kies ik één woord uit
dat schrijf ik op voor in de la.

Dat doe ik elke week, nadat jij in
een uur en vijftig minuten mijn huis
weer WMO-schoon hebt gemaakt.

Het verband ligt in de tijd besloten
misschien in de la van de V.
Er is geen plaats voor vertrek.

Kees Hermis

Speelse Muze

vragen

Ik belde met is
Brand soms thuis
ik zou hem zien vandaag
zelden zag ik een
blozend huis zo
zweten op die vraag
Brand was gevluht
het huis te klein
kreeg nu een kop als vuur

moraal :

Brandende vragen
blijven vragen
zolang het branden duurt

hoe dan ook

kijk, zeg ik
en je luistert
hoor dan, zeg ik
en je kijkt
ergens naartoe

dat is toch
merkwaardig met
woorden, want hoe
je ze ook hoort
of ziet, je doet
ze, omgekeerd
of niet

Loopvermogen

Men kan joggen, men kan trimmen
of stoer in een wandrek klimmen
is men zwaar van lijf en leden
dan is men weer gauw beneden

lopen, stilstaan, strekken, bukken
blijven doorgaan, het zál lukken
zo draaft men langs 's Heren wegen
want men moet blijven bewegen

ach zo sjouwt men heel wat af
van de wieg tot aan het graf
puffend, hijgend in het zweet
struikelt men over de meet

of het nu ook zo gezond is
dat leert de geschiedenis
de een krijgt er een hartkwaal van
en loopt zich dood, nou lekker dan

de ander stort zich onbevreesd
sterk van lichaam en van geest
in een zware triatlon
loop simpeltjes een marathon

wat hier uit geconcludeerd
lopen is niet zo verkeerd
maar doe het in ontspannen draf
anders loopt het niet goed af

Oefening baart kunst

Welhaast onverzadigbaar
deden zij het met elkaar

haast geen tijd adem te halen
over bergen en in dalen

waar ze elkaar ook maar zagen
feest was het op alle dagen

overall was het te doen
gaven ze hem van katoen

elke stand werd geprobeerd
telkens iets nieuws bijgeleerd

veel vroeg het van de conditie
steeds een andere positie

tot ze waren uitgeteld
en kon worden vastgesteld

nodig is het zo niet langer
want het resultaat is: zwanger

BBB: Boeken van Ben en Berti

Sacha Bronwasser, *Luister*, Ambo/Anthos, Amsterdam, 2023, 254 blz.

Een verpletterend boek, de vinger aan de pols, de onrustige harteklop van deze tijd. Op de verkeerde tijd, op de verkeerde plaats, en weg is je leven of je leventje. Blind toeval, de raderen van de geschiedenis, de grote keten van oorzaken en gevolgen. Sacha Bronwasser heeft er een adembenemende roman van gemaakt, met de titel van haar eerste boek zou je kunnen zeggen: Niets is gelogen. Ze heeft de talloze aanslagen in Parijs als achtergrond van haar verhaal over Marie, Flo en Philippe. Philippe heeft het derde oog, hij ziet dingen die gaan gebeuren en lijdt daar vreselijk onder, want die dingen zijn vreselijke dingen. Flo heeft het fotograferen en werkt meedogenloos aan haar oeuvre; ze heeft Marie opgeofferd voor haar werk, haar schandalig misbruikt. Alles voor het beeld. Het boek had daarom Kijk kunnen heten, of Zie. Maar nee, het heet *Luister*, en dat is wat Marie de verteller zegt tegen Flo en tegen ons: *Luister*. Het woord is het begin van de joodse geloofsbelijdenis, Sjema Jisraël, *Luister* Israël. Maar we luisteren niet, daarom al die ellende. Wat een boek!

John Banville, *De garage*, Amsterdam, Querido, 2024, 349 blz. Uit het Engels vertaald door Arie Storm (*The Lock-up*, Faber & Faber, London, 2023).

Meir Shalev, *Vertel het niet aan je broer*, Ambo, Amsterdam, 2024, 253 blz. Uit het Hebreeuws vertaald door Ruben Verhasselt (*Al tesapeer leächiecha*, Am Oved Publishers Tel Aviv. 2022).

Beide auteurs lees ik graag, beide boeken kregen juichende recensies. Maar recensenten moeten niet zo overdrijven. Zowel van de nieuwste Banville als van de nieuwste Shalev werd geschreven: hun beste boek. Dat schept hoge verwachtingen. Meteen reserveer ik zo'n boek bij de bieb, en na enige tijd – geduld is een schone zaak – ligt het voor je klaar en ga ik verlekkerd lezen.

Ik zal niet zeggen dat de nieuwste boeken van deze auteurs de slechtste zijn, want ook ik moet niet overdrijven. Ook is het zo dat ik liefst in bewonderende termen schrijf, maar de boeken vielen mij tegen. Banville heeft nauwelijks plot en raakt niet uitgepraat over de hebbelikheden en de drankzucht van zijn protagonisten, Shalev heeft zouteloze dialogen tussen de twee broers in hun nachtelijk – ook al met drank doordrenkte – gesprek.

Rob van Essen, *Ik kom hier nog op terug*, Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen, 2023, 397 blz.

Het boek kreeg de Libris Literatuurprijs 2024, de jury oordeelde “de beste roman die Rob van Essen tot nu toe schreef”. Even tussen haakjes: Jenny Erpenbeck? Werd opeens gepusht door Nieuwsuur. International Booker Prize 2024. Deze voormalige Oostduitse schreef een roman die in Duitsland winkeldochter bleef, maar die in het Engels vertaald een hit werd: *Kairos*. Nobelprijs waardig! Ja ja. Leven we niet in oververhitte tijden? Haakjes sluiten. Ik had dus hoge verwachtingen van Rob van Essen. Tot halverwege, nee tot driekwart van het boek werden ze nog niet ingelost en ik dacht: hoeveel lezers zullen inmiddels niet afgehaakt zijn? Oef, wat taai en saai. Toch loonde het de moeite door te lezen tot het einde. Het einde verlost de roman en maakt het achteraf tot een goed boek. Het doet me een beetje aan Sacha Bronwasser denken – die evengoed, ja beter – de Librisprijs had kunnen krijgen. Bij Sacha is niets verzonnen, bij Rob is alles verzonnen. Beiden schrijven een verhaal dat niet verteld kan worden, het gaat over dingen waar geen woorden voor zijn. Toch hebben ze woorden gevonden en daarmee een werkelijkheid gemaakt die op onze werkelijkheid lijkt. Met Rob van Essen kun je af en toe gelukkig ook wel lachen. Op bladzijde 294 constateert de ik-figuur dat hij niet bestaat (en dat is niet zo gek c.q. onlogisch, want met een tijdmachine is hij 40 jaar terug in de tijd gezet) en als argument geeft hij: “ik ken te weinig sportuitslagen om me hier te kunnen handhaven.” Heel geestig, elk bookish type zal zich hierin herkennen.

Ik heb het juryrapport Libris 2024 gelezen en daarin staan twee beweringen die moeilijk tegelijkertijd waar kunnen zijn. Lezen is een kwestie van strikt individuele percepties, een allerindividueelste activiteit beweren Kim Putters, Delilla Hermans, Lisa Kuitert, Joep van Ruiten en Vamba Sherif terecht, én het lezen van al die boeken verveelde ons geen moment. Volgens mij kun je dat niet collectief onderschrijven.

Ben Loonen

Jean Hanff Korelitz, *De nakomer*, B&L, Borgerhoff & Lamberigts.be. Gent, 2023, 471 blz. Uit het Vlaams vertaald door Hilje Papma& Anna Post Uiterweer.

‘*De nakomer*’ vertelt het bijna een halve eeuw omspannende verhaal van de

puissant rijke familie Oppenheimer uit New York City. Salo en Johanna, de ouders, ontmoeten elkaar onder tragische omstandigheden. Later in hun leven zetten ze een drieling ter wereld.

De drie kinderen voelen eerder aversie dan warmte voor elkaar en kunnen niet wachten om hun eigen weg te gaan, wat hun moeder tot wanhoop drijft en hun vader nog meer van hen vervreemdt. Wanneer de drieling naar de universiteit gaat, komt er als gevolg van een driest besluit een laatste Oppenheimer ter wereld. Die nakomer zal een cruciale rol spelen in het gebroken gezin.

De nakomer is een complexe roman die langzaam en weloverwogen wordt opgebouwd en raakt aan onderwerpen als verdriet en schuld, hoop en wanhoop, privileges en etniciteit, tradities en religie, en oude familietrauma's (achterflap).

Ik ben het volkomen eens met de conclusie van de Library Journal: 'Een prachtig verhaal vol plotwendingen, fijne kneepjes en diepgang.'

Vooyo. Nu niet een korte aanbeveling voor een roman/boek, maar voor **Vooyo** tijdschrift voor letteren, in het bijzonder voor de editie 42.3 september 2024 € 6,50. Deze editie is helemaal gewijd aan **Indonesische letteren**.

'De artikelen in dit nummer belichten een verzameling werken uit de moderne Indonesische letterkunde, die samen reflecteren op verschillende vormen van onrecht en (doorgaande) kolonialiteit. **Vooyo** heeft voor dit themanummer samengewerkt met een gastredacteur: Manneke Budiman, hoogleraar letterkunde en cultuurwetenschap aan de Universitas Indonesia.

Vele literatuurwetenschappers, maar onder anderen ook studenten Neerlandistiek hebben hieraan meegewerkt. Het resultaat is een keur aan diverse artikelen met betrekking tot de Indonesische letteren. Dit betreft onder meer romans, poëzie en wetenschappelijke werken.'

Werkelijk een aanbeveling voor eenieder die in brede zin geïnteresseerd is in de Indonesische letteren.

Berti Oprins

Peper & Zoutjes

Trilling

Het nieuws op zondag 11 augustus 2024 heeft een verrassend item: tijdens het festival Benenwerk in Brugge zijn zeven gewonden gevallen nadat een zware tak uit een boom viel. Een raadsel, want de boom was gezond. De verklaring waarom de tak zich liet vallen: door de trilling van de snoeiharde muziek. O ja, ik geloof het meteen. In Goirle gaan we steeds meer klagen over de geluidsoverlast van wat voor muziek doorgaat in Hilvarenbeek. Vraagt iemand zich wel eens af wat het voor de dieren betekent? En voor de bomen? De boom in Brugge geeft antwoord.

Ben Loonen

Huilen

Ik vertelde mijn dochter van die tak die losliet. Ze was niet verrast. Zij heeft in Denemarken verkeerd met mensen die dicht bij de natuur staan. Tijdens een zeer droge zomer vertelde een natuurvriendin haar dat ze de bomen hoorde huilen. Je moet waarschijnlijk een speciale gevoeligheid hebben om dat te horen. Wat ze wel wist is dat bomen via hun ondergrondse systemen met elkaar communiceren. Op hun manier zijn de levensvormen die we bomen noemen intelligente wezen. Wat doen we bomen aan? Ook als wij ze niet horen is er alle reden om voor ze te huilen. **Ben Loonen**

Kassavraag

Had u een bonnetje gewild? De boodschappen zijn door mij ouderwets op de band gezet en de kassa-medewerker (m/v/h) vraagt niet of ik een bonnetje wil, wat veel eenvoudiger zou zijn, maar of ik een bonnetje had gewild. Ik zeg er maar niets van. Ach. De vraag zou correct zijn als ik géén bonnetje gekregen had, teleurgesteld gekeken had, én als dat opgemerkt was door genoemde kassa-medewerker (m/v/h). Dan was die vraag op zijn plaats: had u (dan) een bonnetje gewild? **Ben Loonen**

Bio- en Bibliografische gegevens Leydraden 131

Monica Boschman (Tilburg, 1965), werkt als dichtster, journalist en schrijfdocent. Haar missie is de kern vangen in woorden. Ze is op zoek naar wat raakt of onder de oppervlakte leeft. Haar poëzie is te lezen in de bundels *Zeerslag* (2018) en *Nieuwe wegen voor Mariken* (2019). Ze schrijft voor het tijdschrift *Dichter*, van *Plint*. Voor haar poëzie en proza ontving Monica diverse prijzen, o.a. de Plantage Poëzieprijs 2017 en de juryprijs van het Rode oor 2021. Ze treedt regelmatig op met haar eigen poëzie en presenteert poëziepodia in de regio Nijmegen. Monica woont en werkt in Gassel. www.monicaboschman.nl

Ineke Broeckx (1953,) geboren te Tilburg, behaalde na het gymnasium de propedeuses Psychologie en Cultuurwetenschappen (Open Universiteit), werkte als secretaresse en verrichte vrijwilligerswerk voor onder meer de ouderenzorg en de Tilburgse wijkkranten, is nu gepensioneerd en wijdt zich aan veel leeswerk, studie en andere vrijetijdsactiviteiten.

Ineke Broeckx levert ook bijdragen voor de twee volgende websites: www.nederlands.nl en inekebroeckx@blogspot.nl.

Kees Hermis (Hulst, 1941), was werkzaam in het onderwijs, debuteerde met de dichtbundel *Vrijgesproken* (1977), publiceerde en exposeerde, soms in combinatie met zijn houtsculpturen, sindsdien vrijwel uitsluitend poëzie.

Verschenen zijn o.a.: *Een vorm van leven* (1984), *Van aardse zijde* (1984), *Stuiflicht, een bloemlezing van 25 jaar poëzie*, (2003), *Tijdland* (2010), *Het jij-syndroom* (2018), *Op de snaren van het licht* (2020). *Vleugelgeschreven* (2022), *Keertijd* (2024). Hij woont en werkt in Rockanje.

Laetitia van de Heuvel, studeerde Romaanse talen en cultuurpsychologie (KUN) en promoveerde op het gebruik van literaire kritiek en recensies (UvT). Zij geeft voordrachten en publiceert over deze thema's en is actief op terreinen van kunst en cultuur.

Kees Joosten (Esbeek, 1952), is gepensioneerd. Jarenlang woonachtig in Goirle en sinds 2016 in Dordrecht. Reisde in de jaren 70 en 80 liftend de wereld rond. Schrijver van *De lange reis van het kuikentje Suzie* (1998), *Een verloren dag* (2011) en *Lotgevallen van twee reizigers* (2019).

Ben Loonen (Voerendaal, 6 december 1944), schrijft behalve in Leydraden (recensies, peper & zoutjes) ook in Goirles Belang (columns en journalistieke artikelen), Rond de Schutsboom (portretten) en de Kerkpagina van Goirles Belang (in de Nis onder de naam Bernardus). En nog veel meer dat niet gepubliceerd wordt.

Joannes Maas (Tilburg 1944), studeerde Nederlands aan de Universiteit van Amsterdam. Tot 2006 was hij docent bij Ons Middelbaar Onderwijs. Hij publiceerde in 2009: *Werklust '69*, een roman over de democratiseringsbeweging en de Maagden- huisbezetting in 1969. In november 2012 verscheen in eigen beheer *Zwindingen. In De* [Goirlese] *Boschkens en aan Zee*. Binnenkort verschijnt zijn derde boek: *Jouw stekelige woorden*. Op: leyeloren.blospot.com vindt u meer informatie en publicaties.

Romain John van de Maele (Aalst, 1948), is drs. in de algemene cultuurwetenschappen. Hij is dichter, vertaler en essayist en debuteerde met *Dagboek van een paria* (1974). Zijn recentste bundel is *Schaduwspel* (2018). Hij publiceerde ook proza en schrijft vooral over poëzie en (cultuur)geschiedenis in binnen- en buitenlandse bladen.

Joost Minnaard (1950), Neerlandicus, was in zijn 'beroepsjaren' als docent Nederlands verbonden aan de lerarenopleidingen van Fontys Hogescholen. Interviewt al geruime tijd schrijvers over hun werk, (bege)leidt leesclubs en schrijft zo nu en dan over literatuur in een dagblad of tijdschrift. Beperkt zich niet tot alleen maar Nederlandse literatuur; voorliefde voor Italiaanse literatuur en de literatuur uit de Cariben.

Berti Oprins (Gilze en Rijen, 1947), afgestudeerd aan de UU, Nederlandse Taal en Cultuur. Veel redactiewerk gedaan, nu nog slechts voor Leydraden, veel leesgroepen begeleid, grotendeels afgebouwd, volgt al een aantal jaren op de Radboud Universiteit Nijmegen de postacademische opleiding, Recente Nederlandse en Vlaamse letterkunde.

Mathieu van den Tillaart (1948), afgestudeerd als socioloog aan de Tilburgse Universiteit. Vele jaren werkzaam geweest als beleidsadviseur bij de gemeente Tilburg. Actief in het maatschappelijk en cultureel leven in Goirle o.a. bij Reuzengilde Goirle en Riel, bij stichting Erfgoed Goirle 'De Vyer Heertganhgen. Schrijvend lid van Schrijfatelier Goirle.

Kees Weltevrede (Brielle 1941), woonachtig in Riel, is docent Nederlands e.a., autodidact kunst, muziek liefhebber, speelt een beetje blokfluit, beschikt over een kruiwagen, lange ladder en aanhanger en sinds kort ook over een smartphone, is vader van kinderen en grootvader van kleinkinderen, getrouwd met Ank.

Mededelingen

Activiteitenoverzicht voorjaar 2025

Frank Nellen	vrijdag 17 januari 2025 20.00 uur
Litteraire Estafette	vrijdag 31 januari 2025 20.00 uur
Arthur Japin	dinsdag 18 maart 2025 20.00 uur

De Litteraire Avonden van de LKG vinden plaats in CC Jan van Besouw.
Voor de leden is de toegang gratis, kaartjes voor niet-leden kosten € 10,00. Bestellen via penningmeesterLKG@kpnmail.nl. Of te koop bij Blz. Boekhandelaar Buitelaar of Cultureel Centrum Jan van Besouw.

Bestuur Literaire Kring Goirle

Maartje van Lokven, voorzitter,
Heeshoek 6, 5053 AM Goirle,
06-33698685, e-mail: vanlokvenmaartje@gmail.com

Joost Minnaard, literaire zaken,
Schubertstraat 15, 5011 CA Tilburg,
013-5431986, e-mail: joost.minnaard@gmail.com

Thea Prinsen, penningmeester / ledenadministratie
Doelenstraat 8, 5051 TG Goirle,
06-15601183, e-mail: penningmeesterLKG@kpnmail.nl

Els van Kemenade, bestuurslid,
Tilburgseweg 139, 5051 AD Goirle,
013-5341826, e-mail: ejcvankemenade@gmail.com

Berti Oprins, eindredacteur *Leydraden*,
Bosscheweg 57-24, 5056 KA Berkel-Enschot,
013-4683447, e-mail: jam.oprins@wxs.nl

Aanmelden lidmaatschap

Leden van de Literaire Kring Goirle ontvangen driemaal per jaar het literaire tijdschrift *Leydraden* en hebben bovendien gratis toegang tot de vier Literaire Interviews met bekende en minder bekende gastauteurs. Daarnaast hebben ze gratis toegang tot de Literaire Estafette en de avond in de Boekenweek.

De contributie bedraagt €35,00 per jaar.

Banknummer: NL 08 INGB 000 34 76 938

U kunt zich schriftelijk aanmelden:

penningmeesterLKG@kpnmail.nl. Als u zich aanmeldt, geef dan ook aan hoe u het verenigingsblad *Leydraden* wilt ontvangen: gedrukt op papier ofwel digitaal.

Afmelden lidmaatschap

Leden die hun lidmaatschap willen beëindigen, dienen dat vóór 1 november schriftelijk of via de e-mail aan de ledenadministratie kenbaar te maken. Hun lidmaatschap wordt dan met ingang van het nieuwe jaar beëindigd.

Kopij voor Leydraden nummer 132

De redactie van Leydraden nodigt eenieder uit kopij te sturen aan:
jam.oprins@wxs.nl

De kopij mag ongeveer 1500 woorden bevatten

Stuur de kopij altijd als **bijlage** en de tekst in een **onopgemaakt Word-document**.

De kopij moet uiterlijk op **15 januari 2025** bij de redactie binnen zijn.

Website Literaire Kring Goirle
www.litterairekringgoirle.nl

Schrijver Frank Nellen bij de Literaire Kring Goirle

Op vrijdag 17 januari 2025 is de schrijver Frank Nellen te gast bij de Literaire Kring Goirle in het CC Jan van Besouw. Hij wordt gerekend tot de talentvolle nieuwe generatie schrijvers. Van beroep is hij hoofddocent Belastingrecht aan de Universiteit van Maastricht, en daarnaast dus schrijver. De schrijver houdt een lezing en/of zal worden geïnterviewd. Aanvang 20.00 uur.

De schrijver debuteerde in 2020 met *Land van dadels en prinsen*. Een ruzie met zijn vader brengt de vijftienjarige Simon ertoe de zomer door te brengen bij zijn oom, die in een voorstad ('banlieue') van Parijs woont. Hij ontmoet daar een Algerijnse jongen, Youssef, die wel van avonturen houdt. De twee zijn al snel onafscheidelijk. Samen klimmen ze op gebouwen en zwerven ze over daken van de stad – steeds hoger op zoek naar het gevoel vrij te zijn. Simon komt echter door een ongelukkig toeval achter Youssef grootste geheim. Hun vriendschap komt onder druk te staan. Steeds sneller drijven de jongens uit elkaar, met fatale gevolgen voor henzelf én voor vele anderen.

De roman kreeg een mooie recensie in *Literair Nederland*: 'Een mooi boek dat zich op verschillende manieren laat lezen, als een roman over sociale herkenning, maar ook over de unieke vrijheid van de grootstedelijke klim- en rensportparcours, of over de ontluikende mannelijkheid van opgroeiende tieners. Deze thematische ambitie is zeker onderscheidend voor *Land van dadels en prinsen*. Zijn tweede boek, *De onzichtbaren* (2024) is inmiddels een succesvolle roman. Zo won het de Boekhandelsprijs, was genomineerd voor de Libris Literatuurprijs:

De onzichtbaren is een meeslepende, in een sprankelende stijl geschreven roman die een beeld geeft van worstelingen van gewone mensen tijdens een dictatuur, van burgers zonder stem. Dani, Igor en Pavel zijn drie van zulke burgers. Ze groeien op ten tijde van de Sovjet – Unie in Oekraïne met de idealen van het communisme. In de jaren die volgen raken ze niet alleen het geloof in een goede toekomst, maar ook elkaar kwijt. Centraal in deze roman vol rake zinnen staat de fascinatie van Dani voor de bijna Messiaanse Pavel. Als Dani volwassen is en in de keuken van een luxe hotel in Kiev uitzichtloos werk moet verrichten als bordenwasser, komt hij Pavel tijdens een chaotische debatavond weer op het spoor. Zijn vriend blijkt veranderd. En verdwijnt wederom. Tijdens de daaropvolgende zoektocht ontdekt Dani dat Pavel zich bezighoudt met het verzamelen en via een radiozender verspreiden van verzwegen verhalen. Ze voeren zowel Dani als de lezer door heden en verleden en geven een gezicht aan de slachtoffers van een rampzalig politiek bestuur.

'*De onzichtbaren* legt op zeer overtuigende wijze het leven onder repressieve regimes bloot: de angsten, maar ook de stille tegenstand en weigering zich te midden van een kil bestaan neer te liggen bij een wereld zonder perspectief. Nellen laat met zijn roman zien wat goede kunst vermag: waarheid aan het licht brengen en ons daarmee misschien veranderen.' (Uit het Juryrapport: Libris Literatuur Prijs 2024, Amsterdam, 11 maart 2024) Inmiddels, op het moment van schrijven van dit persbericht, is Frank Nellen met *De onzichtbaren* ook op de shortlist van de Boekenbonnprijs terechtgekomen. Mogelijk dus een derde prijs in het verschiet!

U bent van harte welkom om op 17 januari 2025 nader kennis te maken met deze hogelijk gewaardeerde schrijver. Voor leden van de LKG is de toegang gratis. Niet-leden betalen € 10,00. Tot dan!

Uitgelezen?

BOEKHANDEL BUITELAAR

De Hovel 21, 5051 NP Goirle
tel: 0135301122 / fax: 0135301124

info@boekhandelbuitelaar.nl
www.boekhandelbuitelaar.nl

**Vind bij ons
het ideale kado
voor iedere gelegenheid.
De boekhandel van Goirle.
www.boekhandelbuitelaar.nl**

**De winkel is
gevestigd vlakbij
het gemeentehuis.**

LEYDRADEN

is een uitgave van

**LITERAIRE
KRING**

GOIRLE